
TÜRKİYE'DE MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞTİ Mİ? 2013-18 DÖNEMİ FAKTÖR VE ÇOKLU LOGİT MODEL ÖRNEĞİ¹

Seda ERTÜRK², Selçuk KOÇ³

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de yıllar itibariyle kişilerin mutluluk algısında bir değişimin gözlenip gözlenmediğini araştırmak olmuştur. Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında mutluluğun dinamiklerinin değişkenliği incelenmektedir. Çalışmada faktör ve logit analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde, ülkenin siyasi seçim dönemlerinde olunması çevresinde yaşayan insanların tutumlarına göre belli bir yıl içindeki kişinin mutluluğunun değiştiği sonucuna varılmıştır. Kendini çok mutlu hisseden kişilerde sağlık hizmetlerinden memnun olanlar 2013, 2014 ve 2015 yıllarında mutluken; 2017 yılında mutsuz olmuşlardır. Aynı şekilde kendini mutlu hisseden kişilerde lisansüstü seviyesinde mezun olanlar 2013-2016 yıllarında mutsuzken; 2015 ve 2017 yıllarında mutlu olarak tanımladıkları görülmüştür. Gösteriş etkisiyle kişilerin tüketim alışkanlıklarının değişmesi mutluluklarının değişmesine neden olmaktadır. Bilim, kültür, müzik gibi kişisel gelişimi etkileyecek faktörler Türkiye'de kişinin mutluluğunu etkileyecek düzeyde olmamıştır. Kişisel gelişim boyutu için mutluluklarını belirten kişilerde Maslow'un temel ihtiyaçlar piramidini doğrular şekilde fizyolojik ihtiyaçlarını tamamlamadan en üst basamağa yani beşeri sermayesine yatırım yapamayacaktır. Kişilerin boş zamanlarını artırmak istemeleri, sosyal hayata, kişisel bakıma ayrılan zamanları mutluluklarını artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Subjektif Refah, Faktör Analizi, Logit Analizi*
JEL Sınıflandırması: *C38, C14, I31*

IS THE DETERMINANTS OF HAPPINESS CHANGE BETWEEN IN THE YEARS 2013-18 IN TURKEY? A CASE OF FACTOR ANALYSIS AND MULTI LOGIT MODEL

Abstract

The aim of the study was a change in perception from one year to the happiness of people in Turkey have been observed and investigate whether the observed. Variability of the dynamics of happiness in the years 2013-2018 in Turkey is examined. Factor and logit analyzes were applied in the study. Within the framework of the findings, it was concluded that the happiness of the person in a certain year changes according to the attitudes of the people living in the political election periods of the country. While those who are satisfied with health services among those who feel very happy are happy in 2013, 2014, and 2015; they were unhappy in 2017. Likewise, among those who feel happy, those who graduated at the postgraduate level were unhappy in 2013-2016. It was seen that they described as happy in 2015 and 2017. The change in the consumption habits of the people with the effect of showing off causes their happiness to change. Science, culture, personal development will affect factors such as the music was not sufficient to affect the happiness of people in Turkey. People who express their happiness for the personal development dimension will not be able to invest in the highest level, namely human capital, without completing their physiological needs in a way that confirms Maslow's basic needs pyramid. People's desire to increase their leisure time, social life and personal care increase their happiness.

Keywords: *Subjective Welfare, Factor Analysis, Logit Analysis*
JEL Classification: *C38, C14, I31*

¹ Bu çalışma Seda ERTÜRK'ün Prof.Dr. Selçuk KOÇ yönetiminde yürüttüğü "Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında mutluluğun belirleyicileri: Faktör analizi ve çoklu logit üzerine bir uygulama" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, KOÜ SBE İktisat Bölümü, sedaerturk41@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5505-8750

³ Prof. Dr., KOÜ İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, selcukkoc@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7451-2699

1.Giriş

Robbins (1935:16) iktisadi, 'sonlu ve kıt kaynakların alternatif kullanımında insan davranışlarını inceleyen bir bilim' olarak tanımlamaktadır. Bunu yaparken de kişi en yüksek faydayı sağlama şartını göz önünde bulundurmamak zorundadır. Fayda, mutluluğu ön plana çıkaran bir ahlak felsefesidir. Faydacı düşüncenin temelleri Bentham ile atılmış olup, Mill ile zenginleşmiştir. Klasik faydacılar, faydayı mutluluk ile bağdaştırıp; mutluluğun iyi olan şeylerin sonucunda gerçekleştiği bir duygu olarak tanımlamaktadırlar. Benzer şekilde Epicurean yaşamda da hazcılık ve mutluluğun olduğu yaşamın en iyi yaşam olduğu belirtilmektedir. Pigou'ya (1951: 288-289) göre, refah ekonomisi, Dünya'nın veya belirli bir ülkenin refahını artıracak değişkenlerle ilgilidir. Ancak burada bahsedilen maddi varlıklara sahip olmak değil, manevi varlıklara sahip olmaktır. Maddi varlıkları sadece mutluluğu artıran bir araç olarak kabul etmektedir.

Refah kavramı, temel olarak iyi ve mutlu olma hali olarak tanımlanabilir. Hem felsefe temelli bilimlerde hem de gerçek yaşamda nihai hedef refaha ulaşmaktır. Nihai hedef refaha ulaşmaksa, mutluluk hedefe ulaşmada bir araç olarak değerlendirilebilir. Mutluluğun sadece gelire artmadığı, toplumların ve insanların mutluluklarını artırması için sosyokültürel, beşeri sermayeye yatırım, çevreleriyle iletişim halinde olmaları, sağlık gibi temel etkenlerle arttığı birçok çalışmada belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili ilk çalışmalardan olan Easterlin Paradoksu'nda (1974) da belirtildiği gibi gelir, mutluluğu sadece belli bir eşik değerine kadar artırırken; belli bir eşik değerinden sonra azalarak artırmaktadır. Dolayısıyla kişinin gelirinin yüksek olması tek başına mutluluğu artıracak bir etkene sahip olmadığı belirtilmiştir.

Mutluluk ve refah ilişkisi incelendiğinde farklı bilim dalları altında zengin bir literatür göze çarpmaktadır. Bir toplumun refahının artırılması devletlerin öncelikli hedefleri arasındadır. Bu hedef doğrultusunda her ülke refahlarını artırmak amacıyla bireylerin refahlarını artırma yönünde çabalar sarf ettiği görülmektedir. Refahın artırılması sadece kişinin gelirinin artırılmasına yönelik çalışmalarla değil, kamu hizmetleri, sosyokültürel faaliyetler, eğitim gibi faktörlere de dayanmaktadır. Aynı zamanda kişinin mutluluğunun çalışma hayatına, yaşamına etki etmesinden dolayı kişi-yi mutlu edecek faktörler de refahı artıran değişkenler arasında yer almaktadır.

Mutluluk, insan yaşamında en önemli motivasyon olarak görülmektedir. İnsanlar mutlu oldukça, hayat kaliteleri artmakta ve yaşamdan zevk almaktadırlar. Bunun sonucunda, çalışma hayatındaki performansın artmasına, aile ilişkilerinde kurulan bağın güçlenmesine neden olur. Dolayısıyla, daha mutlu bir hayat daha yüksek bir refah anlamına gelmektedir. Mutluluk hemen herkesin ulaşmak istediği bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisadi anlamda mutluluğa ulaşmakta iktisadi faktörlerin etkisi uzun yıllardır araştırılmaktadır. Literatür incelendiğinde Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda belli bir yılda mutluluğu etkileyen değişkenlerin incelendiği görülmektedir. Mutluluğu belirleyen çalışmalar incelendiğinde verilerin eksik ya da olmaması gibi çeşitli sebepler yüzünden sadece eğitim, gelir, sağlık değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak dar anlamda mutluluğu tanımlayan bu değişkenler insanların sosyal bir varlık olması sebebiyle çevreleriyle iletişimde bulunmaları, sosyal hayata zaman ayırmaları, kişinin yaşam kalitesini artıran faktörlerin eksik kalmasına yol açmaktadır. Ayrıca literatürde dikkat çeken bir diğer durum ise, kişinin mutluluğunu etkileyen değişkenlerin toplu halde ele alınmamış olmasıdır. Çalışma literatürde bu eksiklikleri tamamlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada, Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında mutluluk algısının değişip değişmediği incelenmektedir.

Bu çalışmada yıllık olarak sorular hazırlayan TÜİK'in yaptığı anket çalışmaları temel alınmıştır. Anket çalışmalarındaki soruların birbirleriyle yakın ilişki sağlayanları birer boyut altına indirgemeye yardımcı olan faktör analizinden yararlanılmıştır. Her boyut altındaki değişkenlerin ortak özelliklerine göre sınıflandırdıktan sonra isimlendirme işlemi yapılmıştır. Daha sonra, mutluluğun yıllar itibarıyla nasıl değiştiğini belirlemek için her boyuta ayrı ayrı çoklu lojit analizi yapılarak analize tabi tutulmuştur. Bu çerçevede çalışmanın temel sorusu Türkiye'de mutluluk kavramını etkileyen faktörlerin farklı gruplar için zaman içinde değişip değişmediğinin tespit edilmesi olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın giriş bölümünü izleyen ikinci bölümde literatür, üçüncü bölümde veri seti ve yöntem yer almıştır. Dördüncü bölümde mutluluğun değişkenlerini belirleyerek yapılan analizlerin yer aldığı uygulama bölümüdür. Çalışma, genel değerlendirmeye son bulmaktadır.

2. Literatür Özeti

Literatürde mutluluk üzerine yapılan çalışmalarda sübjektif refah, mutluluk ekonomisi, davranışsal iktisat, refah ekonomisi alanlarında bulunmaktadır. Literatürdeki çalışmaların bazılarında gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu çalışmanın öncülü Easterlin (1974) yılında yayınlanmış olduğu çalışması yer almaktadır. Bazı çalışmalarda da mutluluğu etkileyen sosyoekonomik, kültürel, yaşamsal, kamusal faktörler ile sağlık, eğitim gibi faktörlerle çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada sübjektif mutluluk üzerine yapılan çok boyutlu değişkenleri/faktörleri ele alan literatüre bakılmıştır.

Selim (2008) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de öznel refah göstergesi olan bireysel mutluluk kaynağı değerleri çoklu lojit kullanarak analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlar bireylerin mutluluk kaynağı olarak bir iş sahibi olmayı tercih etmesinde cinsiyetin önemli bir rolü olduğunu, iş ve paraya sahip olmanın daha fazla mutluluk getireceğine inanan bireyler için ise gelirin ve eğitimin önemli olduğunu göstermiştir. Eryılmaz (2012) Ankara ilinde 255 lise öğrencisiyle yaptığı çalışmada yapısal eşitlik modelleme yöntemi kullanmıştır. Modelin sonuçlarına göre, bireysel değişkenlerin ve değişkenlerin toplam etkisinin lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını artırmak için stratejilerin ve ihtiyaçların karşılanması bir kombinasyonunun gerekli olduğunu belirtmiştir. Korkmaz vd. (2015) tarafından yapılan Yaşam memnuniyeti bileşenlerinin birbirleriyle ilişkisini uygulamalı olarak incelemeye yönelik olan çalışmada, 2004-2014 yılları arasındaki dönem için belirlenmiş olup birim kök, Granger nedensellik ve regresyon analizleri sonucu elde edilen veriler ile yaşam memnuniyetini en çok etkileyen faktörlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Kişisel mutluluk ve aile mutluluğu ile mutluluk kaynağı, memnuniyet ve umut faktörleri arasında nedensellik ilişkisi olduğu, ailenin genel mutluluğunu en çok sevgi ve sağlık hizmetlerinin etkilediği, ailenin en az başarı ve asayiş hizmetlerinden etkilendiğini, bireylerin öz mutluluğunu en çok para ve eğitim hizmetlerinin etkilediğini, en az sağlık ve SGK hizmetlerinden etkilendikleri, gerek bireyin gerekse ailenin öz mutluluğunda en çok kadınların mutlu olmasının etkili olduğu sonucuna varmıştır. Giray vd. (2016) yaptığı çalışmada Türkiye’nin göç, mutluluk, Gini katsayısı, suç oranları bakımından Estonya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Letonya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya ve Litvanya ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Aydoğan vd. (2017) özgünlüğün mutluluk üzerinde olumlu etkisinde, maneviyata yönelimin ilişkisinin olup olmadığını ortaya koymaktadır. Özgünlüğe sahip olduğunda, bireyin kendi içine yönelimi artmakta ve yaşam içerisinde kendisi için amaç ve anlam oluşturmada maneviyata doğru yönelim gösterdiğini belirtmiştir. Öndes (2019)’in çalışmasında gelir-servet, sosyal yaşam, sağlık ve çalışma hayatından memnuniyet oranları mutluluk oranını artırırken; konut memnuniyet oranı, güvenlik eğitimi ve nüfus oranı mutluluk oranını düşürdüğü tespit edilmiştir. Türkiye’de mutluluk oranının mekansal komşuluktan etkilendiği kanıtlanmıştır.

Farklı ülke/ülke gruplarının incelendiği çalışmalarda, Diener ve Seligman (2002) Illinois Üniversitesi’nde 222 öğrenciyle yaptığı çalışmada, en mutlu insanların daha güçlü sosyal ilişkilere sahip, daha romantik, daha az egzersiz yapmaları ve dini faaliyetlere daha az katılım sergiledikleri görülmüştür. Andersson (2008) İsveç’te 1991 ve 2001 de yapılan ankete göre, serbest meslek sahiplerinin ücretli çalışanlardan daha mutlu oldukları, ancak daha fazla sorumluluk sahibi olmalarından dolayı streslerinin fazla olması ve genel sağlıkları diğer çalışanlardan daha kötü olduğu sonuçlarına varılmıştır. Kahneman ve Deaton (2010) Amerika için yaptığı çalışmada yıllık 75.000 ABD dolarının üstünde geliri olanların mutlulukla bir ilgisinin olmadığını, kişinin borcunun olmamasının mutlu olmasına neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca gelir ve eğitim, yaşam değerlendirilmesiyle daha yakından ilişkilidir, ancak sağlık, bakım verme, yalnızlık ve sigara, günlük duyguların nispeten daha güçlü belirleyicileri olduğunu belirtmiştir. Knight ve Gunatikala (2010) çok durumlu logit ve sıralı probit model kullandığı çalışmasında Kır-kent gelir karşılaştırılmasına bakıldığında şehirde

gelir eşitsizliği olmasına rağmen köydeki insanlardan daha mutlu oldukları ortaya koymuştur. Frijters ve Beaton (2012) sabit etkili logit modeli kullanarak yaptığı çalışmada Almanlar üzerinde yapılan çalışmada 60 yaş civarında mutluluğun belirgin bir şekilde arttığı, 75 yaşından sonra azaldığı ve 20-50 yaş arasında ise mutluluk algısının olmadığı gözlemlenmiştir. Bir diğer çalışmada ise, Zheng ve Wu (2019) Yol (Path) analizi kullanarak Çinli yetişkinler arasında yaptığı çalışmada öznel iyi oluşun ve depresyon arasındaki ilişkide duygusal zekanın ve benlik saygısının aracı rollerini incelemiştir. Yol (Path) analizinin sonuçlarına göre duygusal zekanın öznel iyi oluşla depresyon arasında doğrudan bir ilişkinin varlığını saptarken, duygusal zekanın benlik saygısıyla dolaylı bir ilişkinin varlığını saptamıştır. Moussa (2019) yoksulluğun öznel iyi oluş üzerindeki etkisini çoklu analiz kullanarak yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, yoksulluğa karşı savunmasız olan kişilerin, güvenli bir konumda bulunanlara kıyasla daha düşük bir öznel refah seviyesinde olduğunu bildirmiştir. Pontarollo vd (2020), Ekvator'daki öznel iyi oluşun etkilerini en küçük kareler ve kümelenmiş standart hatalara sahip sıralı logitlerin yanı sıra çok düzeyli sıralı logit modelleri aracılığıyla, petrole bağımlı bölgelerin refahı olumsuz etkilediğini saptarken, kadınlar ve yerli halk daha düşük refaha sahip olduğunu bildirmiştir. Yu, Lee vd (2019), Almanya' da 5240 anket firmasında çalışanlar üzerinde yapılan çalışmada hane halkı gelirinın yaşam standardı tatmini arasındaki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda hane halkı gelirinın öznel refah üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hoang ve Knabe (2020) Amerika'da 2014-2015 yılında yapılan zaman kullanımı anketinden yararlandıkları çalışmada çalışanlar için çalıştıkları zamanlar boş zamanlarına göre daha az mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Çalışmada ayrıca analizlerin hafta içi ve hafta sonlarına göre farklılaştırmak, kişinin çalışma dışı zamanını özgürce tahsis edebilmesinin daha yüksek duygusal refah düzeyleri ile ilişkili olduğu bulgusunu desteklemektedir.

3. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler TÜİK'in 2003 yılından beri yaptığı Yaşam Memnuniyeti Araştırması'ndan alınmıştır. TÜİK bireyler üzerinden yaptığı araştırmada bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmektir. 2003-2012 yılları arasında kır-kent ayrımı yaparak anket araştırmasını tamamlamıştır. 2013 yılından itibaren ülke genelinde coğrafi ayrım yapmaksızın araştırmayı tamamlamaktadır. Ayrıca 2012 yılına kadar bazı sorularda değişiklik olduğu için analiz dönemi bu sebeplerle 2013-2018 dönemi seçilmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerinde 18 yaş üstü kişilere uygulanan likert olarak hazırlanan 235 soru yer almaktadır. Bu sorular kişinin herhangi bir hizmet ya da olgu karşısındaki memnuniyetlik durumları, sağlık hizmetleri, adli hizmetlerdeki sorunları belirlemek amacıyla ayırt edici olarak hazırlanmıştır.

Çalışmada bireylerin mutluluklarının yıllar boyunca değişkenliğini gözlemleyebilmek için YMA'da yer alan *hayatınızdan ne kadar memnunsunuz* sorusu bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Soruya verilen cevaplar çok mutlu, mutlu, orta-mutlu, mutsuz ve çok mutsuz olarak kategorilendirilmiştir. Bağımsız değişkenler, kişinin mutluluk algısını ölçen toplumsal, kültürel, sosyal değerlerini ölçen sorulardır. Çalışmanın yorumlanmasında kolaylık sağlamak amacıyla bağımsız değişkenlerin aralarındaki ilişkiye (korelasyona) göre boyutlandırma işlemi yapılmıştır. Bu işlem Faktör analizi yardımıyla olmuştur. Faktör analizinden sonra boyutların her biri ayrı ayrı logit analiziyle kişinin mutluluğunun yıllar içindeki değişkenliği gözlemlenmiştir.

Çalışmadaki veriler TÜİK'in 2013-2018 yılları arasında hazırlanmış olduğu Yaşam Memnuniyeti Araştırması (YMA)'ndan sağlanmıştır. YMA'nın temel amacı; bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmektir. YMA 2003 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. 2003-2012 yılları arasında araştırmanın örneklem büyüklüğü, Türkiye, kır, kent bazında tahminler üretecek şekilde hesaplanmıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerinden 18 yaş üstündeki kişilere yapılan ankette, kişinin yaşadığı yerlere göre (belediye sınırları içinde ya da dışında yaşama) kişinin herhangi bir hizmet ya da olgu karşı-

sındaki memnuniyetlik durumları, sağlık hizmetleri, adli hizmetlerdeki sorunları belirlemek amacıyla ayırt edici sorular hazırlanmıştır.

Anket, her yıl likert tipi ölçekle hazırlanmış olup toplamda 235 soru yer almaktadır. Yapılan hem faktör hem de lojistik regresyon analizinde kayıp değerlerin analizlerde sonuçların bozulmasını önlemek için kayıp değerlerin atılması gerekmektedir, bu varsayım doğrultusunda 90 soru atılmış olup, 145 soru ile çalışılmıştır.

Bireylerin mutluluğunun belirleyicilerini belirlemek, dolayısıyla kişilerin bu belirleyicilere göre yaşamlarını şekillendirmek mutluluk ekonomisi alanına girmektedir. Bireylerin mutlu olması ayrıca yaşam kalitesini de artırmaktadır. Yaşam kalitesi, insanların biyolojik durumları, yaşam biçimleri, ilişkileri ve içinde buldukları çevrenin nicel ve nitel değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir. Yaşamın bütünsel bir bakışla tüm boyutlarının üstün nitelikli olması kaliteli yaşamı olanaklı kılabilir (Şeker, 2009:117). Bu sebeple mutluluğun belirleyicilerini sınıflandırmak için faktör analizi yapılmıştır. Mutluluğun zaman içindeki değişimini görmek ve kategorik veri ile çalışılması sebebiyle lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır.

3.1. Faktör Analizi

Faktör analizinin temel amacı, birçok değişken arasındaki kovaryans ilişkilerini, faktörler olarak adlandırılan, gözlemlenemeyen rastgele nicelikler cinsinden tanımlamaktır. Faktör analizi genel olarak tüm değişkenler arasındaki korelasyon/kovaryans matrisi ile başlar. Faktörlerin sayısı, belirleyici olarak düşünülen korelasyon matrisinde sıralanır (Johnson ve Winchurn, 2007:481; Thurstone, 1947:15). Faktör analizi, temelde açıklayıcı (explanatory) ve doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi olmak üzere ikiye ayrılır. Açıklayıcı faktör analizi, ortak bir değişken setine ait kovaryans yapılarını analiz etmek için ve faktör olarak adlandırılan en küçük sayıda gözlemlenemeyen son değişkenlerin, değişken setine ait ilişkiyi araştırmak için tasarlanmıştır (Daniel, L. 1989:2). Böylece karmaşık veri setindeki değişkenlerin korelasyonları aracılığıyla en küçük sayıda ortak bir faktörde birleşerek, o değişken setinin daha kolay yorumlanmasını sağlamış olmaktadır. Açıklayıcı faktör analizinin temel varsayımları dört tanedir:

- 1- Faktör analizinin tüm değişkenleri ve doğrusal kombinasyonlarının çok değişkenli normal dağıldığını varsayar.
- 2- Çok değişkenli normallik varsayımı, değişken çiftlerinin arasındaki ilişkinin doğrusal olması gerekir.
- 3- Verilerin en az aralıklı ölçüde ölçülmesi gerekir.
- 4- Değişkenlerin birbirleriyle 0,30- 0,90 aralığında korelasyonlarının olması yeterlidir.

3.2. Lojistik Regresyon Analizi

Lojistik regresyon bağımlı değişkenin nitel/nonmetrik olduğu durumlarda kullanılan ve bağımsız değişkenlerin dağılımına ilişkin temel varsayımların sağlanmasını gerektirmez. Bu varsayımlardan dolayı literatürde en çok kullanılan analiz olmuştur. Temel varsayımların bulunmamasına rağmen analizi uygulayabilmek için önemli birkaç gerekli durum bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kayıp ve uç değerlerin yapılan analizi bozacağından dolayı bu değerlerin analize sokulmaması gerekmektedir. İkincisi, değişkenler arasında yüksek korelasyon bulunmamalı (çoklu doğrusal bağlantı problemi); bulursa da bu sorun ortadan kaldırılmalıdır. İstatistik analizlerde bu sorunla baş etmek için faktör analizinin yapıldığı görülmektedir. Son olarak hataların bağımsızlığı da varsayımlar arasındadır (Çokluk vd., 2012, Field, 2009; Hosmer ve Lemeshow, 2000; Tabachnick ve Fidell, 1996).

Lojistik regresyon fonksiyonu,

$$\pi(x) = \frac{\exp(a + \beta_1 X)}{1 + \exp(a + \beta_1 X)} \quad (1)$$

olarak yazılabilir. $\pi(x)$ 0–1 aralığıyla sınırlıyken, logit herhangi bir gerçek sayı olabilir. Gerçek sayılar doğrusal tahminlerde aralık $a + \beta_1 X$ 'tir, bu nedenle bu model, doğrusal olasılık modelinin sahip olduğu yapısal soruna sahip değildir. Denklem 1'deki β parametresi, eğrinin artış veya azalma oranını belirler. $\beta > 0$ olduğunda, x arttıkça $\pi(x)$ artar. $\beta < 0$ olduğunda, x arttıkça $\pi(x)$ azalır (Agresti, 1996: 70-71).

Doğrusal regresyon modelinde bağımlı değişkene ait bir gözlem $y = E(Y/x) + \epsilon$ şeklinde gösterilebilir. ϵ hata terimidir ve gözlemin koşullu olasılıktan ne kadar saptığını gösterir. ϵ 'nin ortalamasının sıfır ve varyansının ise bağımsız değişkenin her düzeyinde sabit olacak şekilde normal dağılım göstereceği genel bir varsayımdır. Bu varsayım bağımlı değişken iki düzey içerdiği zaman geçerli değildir. Bu tür durumlarda x verildiğinde sonuç değişkeninin değeri $y = \pi(x) + \epsilon$ ile gösterilir ve ϵ 'nin mümkün olan iki değerden başka değer alamayacağı varsayılır. Eğer $y = 1$ ise, $\pi(x)$ olasılıkla $\epsilon = 1 - \pi(x)$ değerini alır ve eğer $y = 0$ ise, $1 - \pi(x)$ olasılıkla $\epsilon = -\pi(x)$ değerini alır. Böylece ϵ , sıfır ortalamalı ve $\pi(x)[1 - \pi(x)]$ 'a eşit varyanslı binomiyal bir dağılım gösterir (Bircan, 2004:190)

Bu çalışmada lojistik regresyonun çeşitlerinden olan çoklu lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Çoklu lojistik regresyonda bağımlı değişken ikiden fazla kategoriye sahip ve kategoriler arasında bir istisnai durumlar hariç (paralellik varsayımının sağlanmaması gibi) sıralamanın bulunmaması gerekir. Çoklu logit gibi n tane kategorili bağımlı değişkende bir tanesi referans kategori olup; $n-1$ tane model kurulmaktadır. Lojistik regresyon modellerini yorumlarken olma olasılığının olmama olasılığına oranı (odds) yorumlanmaktadır. Ayrıca sıralı ve çok durumlu logit modellerde marjinal etkilerden de yararlanılır.

4. Ampirik Bulgular

Faktör analizi için %5 hata payıyla, çok durumlu lojistik regresyon için %10 hata payıyla çalışılmıştır. Faktör analizinde, 2013-2018 yılları arasında ortalama 38 boyut elde edilmiş olup, ancak yoğunlaşan korelasyon ilişkilerinden dolayı 8 boyuta indirgenmiştir. Hayattan ne kadar memnunsunuz sorusu bu çalışmanın temel sorusu olmuştur. Çok durumlu lojistik regresyon analizinde, bu soru bağımlı değişken olup faktör analizinde belirlenen boyutlarla ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çok durumlu lojistik regresyon analizi mutluluk düzeylerinden (çok mutlu, mutlu, orta-mutlu, mutsuz, çok mutsuz) birini referans kategori seçerek analiz etmektedir. Faktör analizi ve çok durumlu lojistik regresyon SPSS 16.0 programı kullanılarak yapılmıştır.

Mutluluğun belirleyicilerini kategorilendirmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde % 95 güven aralığında çalışılmıştır. Faktör analizi yöntemi aralarında yüksek derecede korelasyon bulunan çok sayıdaki değişkeni, özel niteliklerine göre doğrusal kombinasyonlar halinde birleştirilerek istatistiksel bakımdan bağımsız (orthogonal), daha az sayıda değişken elde etmemize yardımcı olan bir yöntemdir. Ana bileşenler yöntemi (Principal Components) kullanılarak en uygun sonuçları veren Varimax döndürme algoritması ile elde edilen faktörlerden Özdeğerleri (Eigenvalue) 1'den büyük olanlar dikkate alınmış ve elde edilen döndürülmüş faktör matrisi (Rotated Factor Matrix)'ndeki faktörlerde yoğunlaşan değişkenler belirlenmiştir (Kalaycı ve Karataş, 2005:149). Faktör analizi sonucunda literatürde korelasyon ilişkisinin alt değeri 0.30-0.40'tan yüksek olanların alınabileceği belirtilmiştir (Büyüköztürk, 2002:127). Bu çalışmada alt eğer 0,30 olarak alınmıştır. Faktör analizinin uygunluk testi Kaiser-Meyer-Olkin testiyle belirlenmektedir. Faktör analizinin modellenip modellenmeyeceğinin anlamak için Field (2000) alt sınırı 0.50 olması gerektiğini ifade etmiştir. 0,90 ve üstünün faktör analizine mükemmel uyum sağladığını ifade etmektedir. Bu çalışmada KMO testi 0.90 çıkmıştır. Çok durumlu lojistik regresyon analizinde en çok olabilirlik yöntemi ve %90 güven aralığında çalışılmıştır. Değişkenlerin kategori sayısı 2' den fazla ise karşılaştırma yapabilmek için referans kategori seçilmektedir (Arı, 2016:188). Bu çalışmada çok mutlu-mutlu-orta mutlu-mutsuz-çok mutsuz kategorilerinden çok mutsuz kategorisi referans kategori olarak seçilmiştir. Dolayısıyla 5 kategori olan mutluluk değişkeninde 4 kategori için yorumlama yapılmaktadır. Çok durumlu lojistik regresyon analizinde modelin uygunluğunun testi için tıpkı doğrusal regresyon analizindeki gibi R^2 'ye bakılır. Burada R^2 testleri Cox ve Snell,

Nagelkerke ve Mc Fadden testleridir. Bu testlerde de değerler sıfıra yaklaştıkça uyum iyiliğinin etkisi azalmaktadır.

4.1 Faktör Analizi Sonuçları

Yapılan faktör analizi çalışmasında yıllar bazında 38 boyut oluşmuştur. Faktör analizinin amacı yüksek korelasyona sahip olan değişkenlerin ortak bir faktörde toplanmasıdır. Bu sebeple 38 boyuttaki bazı boyutların altında diğer boyutlarda da olan değişkenler yer almıştır. Bu durum faktör analizinin amacını sorgulatmasından dolayı bu değişkenleri daha fazla ve daha yüksek korelasyona sahip olan değişkenlere kabul ederek 38 boyut toplamda 8 boyuta düşürülmüştür. Boyutlar oluşturulduktan sonra değişkenlere uygun olarak her boyut isimlendirilmiştir. Bu boyutlar, *Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları, Kamusal Memnuniyet, Eğitim, Sosyal Baskı, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Sosyal Güvenlik, Çalışma Hayatı ve Gelir, Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri*' olarak adlandırılmıştır. Faktörlerle açıklanan varyans oranı 2013 yılında 58,2; 2014 yılında 60,19; 2015 yılında 60,85; 2016 yılında 60,25; 2017 yılında 60,15; 2018 yılında ise 59,61 olarak çıkmıştır. Faktör analizine uygunluk testi olarak bilinen KMO testinde sonuçların 1'e yakın olması analiz için uygun olduğu anlamına gelmektedir. KMO testinin sonuçları ise 2014 yılında 0,90 iken 2013,2015-2018 yıllarında 0,91 olarak çıkmıştır. Tablolar oluşturulurken o faktörü temsil edip etmediği faktör yükü yardımıyla belirlenir. Şayet faktör yükü 0,30' un altındaysa faktörü iyi temsil etmediğini üstüneyse iyi temsil ettiği varsayılır. Bu bağlamda tablolardaki boşluklar faktör katsayısının 0,30'un altında olduğu anlamına gelir.

Tablo 1'de kişisel çevre ve kişisel destek ağları boyutunda, 2013 yılında faktör yükleri 0,33-0,76; 2014 yılında 0,303-0,61; 2015 yılında 0,31-0,62; 2016 yılında 0,308-0,67; 2017 yılında 0,32-0,64; 2018 yılında ise 0,32-0,62 aralıklarında gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında faktörleri en çok etkileyen değişkenlerin kişinin çevresindekilerin, kişi hakkındaki düşünceleri önemli yer tutmaktadır. Sosyal onay, kişilerin beklentilerinin yönlendirilmesi, kararlarını sosyal onaya göre şekillendirmeleriyle sonuçlanır. Sosyal onay kavramı bir ihtiyaç, istek ve motivasyon kaynağı olarak gören literatürde, sosyal onay daha çok ihtiyaç olarak algılanmaktadır. Bu algı, kültürden kültüre değişkenlik göstermekle birlikte, Türk kültüründe bu doğrultuda işlemektedir. Sosyal varlık olan bir insan, etkili ve yakın ilişkiler geliştirebilmek için sosyal onaya ihtiyaç duymaktadır (Karaşar ve Öğülmüş, 2016: 88).

Tablo 1: **Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aile Yaşam Biçimi Önem	0,734	-0,537	-0,554	0,64	0,596	0,599
Aile Yaşam Önem	0,616	0,506	0,493	0,589		0,539
Arkadaş Çevre Önem	0,638	-0,557	0,523	0,59	0,574	0,545
Arkadaş Çevreniz Önem	0,768	-0,557	-0,581	0,677	0,647	0,622
Çevre-Doğa		0,391	0,379	0,308	0,38	0,323
Çocuğun Başarısı Önem	0,635	-0,548	-0,58	0,561	0,517	0,478
Çocuk Başarı Önem	0,641	-0,479	-0,474	0,567	0,555	0,524
Dini İnancı Önem	0,735	-0,61	-0,629	0,624	0,558	0,558
Dini İnanç Önem	0,635	-0,547	-0,542	0,534	0,489	0,47
Eğitim Durumu Önem	0,77	-0,567	-0,594	0,667	0,639	0,622
Eğitim Düzey Önem	0,692	0,51	0,485	0,619	0,587	0,576
Eve Giriş Çıkış Saat Önem	0,772	0,5	-0,626	0,646	0,618	0,61
Eve Giriş Saat Önem	0,68	0,5	-0,494	0,6	0,57	0,55
Gelecek Hayat	0,606	0,392	0,389	0,427	0,344	0,35
Gelecek Kişisel	0,554	0,334	0,35	0,381	0,39	0,381

Tablo 1 (Devamı): Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gelir Düzey Önem	0,756	-0,535	-0,568	0,619	0,604	0,588
Gelir Düzeyleri Önem	0,7	-0,531	-0,548	0,605	0,579	0,557
Kıyafet Önem	0,64	0,464	0,467	0,585	0,548	0,523
Kişisel Eşya Önem	0,649		-0,52	0,566	0,537	0,508
Kişisel Eşyanız Önem	0,732	-0,56	-0,596	0,619	0,604	0,572
Ölçek Memnuniyet Akraba	-0,441	0,368	0,311	-0,337	0,321	0,364
Ölçek Memnuniyet Arkadaş	-0,459	0,303		0,337	0,365	0,343
Ölçek Memnuniyet Komşu	-0,438	0,369	0,334	-0,355	0,326	0,365
Ölçek Memnuniyet Semt	0,331	0,377	0,331	-0,323	0,328	0,324
Siyasi Düşünce Önem	0,657	-0,494	-0,501	0,591	0,561	0,529
Siyasi Düşünceniz Önem	0,737	-0,577	-0,605	0,648	0,617	0,597
Yaptıkları İş Önem	0,686	0,52	0,503	0,61	0,577	0,559

Tablo 2’de kamusal memnuniyet boyutuna bakıldığında, 2013 yılında 0,328- 0,649; 2014 yılında 0,381-0,546; 2015 yılında 0,381-0,544; 2016 yılında 0,347-0,567;2017 yılında, 0,340-0,474; 2018 yılında 0,337-0,526 aralığında faktör yükleri oluşmuştur. Bu boyutta ülkenin gelecekteki 5 yıllık konumu ulaşım hizmetlerine göre daha çok etkilemektedir. Ülkenin hem dünya içinde hem de ülke içindeki konumunun daha iyi yerlere gelmesi boyutu önemli oranda etkilemektedir.

Tablo 2: Kamusal Memnuniyet Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB Referandum	0,574	0,425	0,453	-0,43	0,352	0,337
AB Üyelik	0,581	0,406	0,468	-0,408	0,373	0,367
Devlet Şeffaf	0,648	0,535	0,527	0,531	0,457	0,484
Dünya Saygınlığı	0,638	0,53	0,527	0,524	0,455	0,475
Ekonomik Açıdan	0,646	0,529	0,521	0,51	0,449	0,454
Elektro Hız	-0,344	0,438	0,399	0,346	0,474	0,451
Kamu Hizmet Sunumu	0,657	0,546	0,544	0,543	0,454	0,477
Ölçek Memnuniyet Ulaşım	0,363	0,382	0,345			
Sosyal Haklar	0,649	0,543	0,529	0,539	0,457	0,475
Ulaşım Demiryolu	0,407	0,421	-0,329	0,347	0,335	0,381
Ulaşım Denizyolu	0,411	0,381	-0,353	0,36	0,337	0,369
Ulaşım Havayolu	0,328			0,347		
Ulaşım Karayolu				0,567		
Ülke Sorun	0,425	0,463	0,49	0,480	0,340	0,526

Tablo 3: Eğitim Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Okul Biten	0,314				-0,359	-0,345
Ölçek Memnuniyet Eğitim	0,536	0,357	0,344	0,322	0,34	0,318

Tablo 3’te eğitim boyutunda, tüm boyutlar arasında en az değişkenin bulunduğu boyuttur. Bunun nedeni, verilerin alındığı TÜİK’te yapılan anketlerdeki soruların eğitim alanında az yapılmış

olmasıdır. Tabloda, eğitim hizmetlerinden memnuniyetlik değişkeni her yıl kesintisiz boyutu etkilemiştir. Okul bitirme değişkeni ise 2014, 2015 ve 2016 yıllarında faktörü 0,30' dan daha az etkilemiştir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere kişisel gelişim boyutunda, her yıl boyutu en çok etkileyen bilime ayrılan zaman, gelecekteki itibar, kişisel bakıma ayrılan zamanın memnuniyetlik durumu ve spora ayrılan zaman değişkenleri olmuştur. Boyut, 2013 yılında gelecek yıldaki hayatın durumu; 2014, 2017 ve 2018 yıllarında bilimle ne derecede ilgili olma; 2015 yılında kişinin toplumda itibarının hangi değişkende olacağı (para, eğitim, meslek, sosyal çevre, ahlaklı yaşam); 2016 yılında kültür, sanat, edebiyatla ne derecede ilgili olma değişkenleri olmuştur. Bilimle ilgilenmek yıllar itibariyle boyutu, önemli oranda etkilemiştir. Bilimle ilgilenmenin kişisel gelişim için genel geçer bir değişken olmayıp süregelen bir değişken olması ülkenin bilime yaptığı katkıyla mümkün olmuştur.

Tablo 4: Kişisel Gelişim Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bilim	-0,461	0,457	0,437	0,45	0,464	0,428
Din		0,507		0,402	0,314	
Gelecek Hayat	0,606	0,392		0,427	0,344	0,35
Gelecek Kişisel	0,554	0,334		0,381	0,39	0,381
İtibar	0,366	0,401	0,478	0,318	0,347	0,5
Kültür	-0,477	0,43	0,392	0,457	0,439	0,413
Moda	-0,324	0,313	0,312	0,32	0,307	
Müzik			0,344	0,373	0,335	
Ölçek Memnuniyet						
Sosyal Hayat	0,379	0,408		0,324	0,426	0,373
Ölçek Memnuniyet						
Kişisel Bakım	0,315	0,455	0,357	-0,37	0,373	0,409
Siyaset	-0,359	0,381	0,386		0,353	0,308
Spor	-0,329	0,418	0,405	0,37	0,433	0,389
Tatil Kıstı	-0,301			0,34	0,328	0,332

Tablo 5'e bakıldığında sosyal baskı faktöründe, kişinin gelir düzey durumundan dolayı bir baskının hissedilmesi 2015 yılında 0,30'dan daha az etkilemiştir. 2013 ve 2018 yılı hariç, diğer yıllarda kişinin gelenek görenek baskısı hissetmesinin boyutu, en çok etkileyen değişken olmuştur. 2018 yılında ise gelir düzey durumundan baskı değişkenidir.

Tablo 5: Sosyal Baskı Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Cinsiyet Baskı	0,381	0,422	0,33	0,369	0,415	0,352
Dini İnanç	0,471	0,484	0,419	0,516	0,537	0,453
Gelenek- Görenek	0,506	0,551	0,449	0,545	0,557	0,47
Gelir Düzey Durumdan	0,355	0,321		0,375	0,415	0,588
Kılık Kıyafet	0,469	0,461	0,424	0,515	0,535	0,42
Medeni Durum	0,43	0,485	0,384	0,433	0,484	0,379
Memleket	0,39	0,412	0,373	0,47	0,481	0,342
Siyasi Görüşten	0,756	0,389	0,424	0,469	0,469	0,398
Yaş Baskı	0,489	0,507	0,417	0,523	0,524	0,43

Kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri boyutunun gösterildiği Tablo 6'da 2013, 2016 ve 2018 yıllarında mahkeme ve adli sistemle ilgili, davaların sürmesiyle ilgili sorunları; 2014 yılında mahkeme ve adil sistemle ilgili, avukatlık hizmetlerindeki sorun değişkenleri boyutu en çok etkileyen değişkenler olmuştur. 2015 yılında kişinin başından son bir yılda gasp olayı geçme değişkeni; 2017 yılında kişinin başından son bir yılda herhangi bir sebepten dolayı mağduriyet olayı geçme değişkeni en çok etkileyen olmuştur.

Tablo 6: **Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Başka Suç		0,33	0,302		0,468	0,315
Başvuru Mah.		0,424	0,314			0,429
Darp	0,49	0,396	0,555		0,332	
Fert Kötü	0,426		0,34		-0,312	0,498
Gasp	0,425	0,412	0,446		0,305	
Güven Çevre	0,332	0,378	0,348	-0,309		0,373
Güven Ev	-0,306	0,346	0,331			0,329
Kapkaç	0,445	0,305	0,306	-0,399		
Mağduriyet	0,374	0,388	0,304	0,3	0,651	
Memnuniyet Polis	0,539	-0,368	0,34	-0,329	-0,324	
Memnuniyet Trafik	0,502	-0,36				
Ölçek Memnuniyet Adli	0,311	-0,324	0,369	0,317		-0,382
Ölçek Memnuniyet Asayiş	0,545	0,403	0,331		0,318	
Polis Jand. Müdahale	0,484		0,336	-0,327		
Sorun Avukat	0,554	-0,6	0,406	0,476	0,541	-0,503
Sorun Dava	0,583	-0,641	0,424	0,486	0,563	-0,533
Sorun Mahkeme	0,572	-0,618	0,412	0,475	0,542	-0,51
Sorun Yasa	0,571	-0,606	0,397	0,474	0,532	-0,503
Tehdit	0,486	0,398	0,445	0,322	0,323	0,526

Tablo 7'de her yıl boyunca boyutu etkileyen değişkenler sağlık hizmetlerinden memnuniyetlik, SGK hizmetlerinden memnuniyetlik ve kişinin genel sağlığından memnuniyetlik durumu değişkenleri olmuştur.

Tablo 7: **Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hastane Başvuru			-0,302	-0,314		0,329
Memnuniyet Muayene			0,355	0,359		0,397
Ölçek Memnuniyet Genel Sağlık	0,452	0,52	0,494	-0,435	0,47	0,522
Ölçek Memnuniyet Sağlık	-0,349		0,301		-0,372	0,405
Ölçek Memnuniyet SGK	0,323	0,345	0,405	0,341	0,311	
Sağlık Konu	0,426			0,334	0,405	-0,303
SGK Kayıt	0,371	0,356	0,367	0,333	0,349	
Sorun Ücret-Muayene		0,38	-0,357	0,423	-0,318	0,4
Sorun Doktor		0,331	0,332	0,477	0,381	0,401
Sorun Hemşire		0,334	0,341	0,458	0,351	0,408

Tablo 7 Devamı: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Sorun Hijyen		0,301	-0,332		0,315	0,324
Sorun İlaç Fiyat		0,378	0,366	0,437	0,359	0,416
Sorun Katkı Payı		0,346	-0,373	0,424		0,372
Sorun Sıra Bekle		0,34	-0,39	0,372	-0,354	0,414
Tedavi Masraf Kanalı		-0,39	-0,376	-0,363	-0,466	

Tablo 8’de çalışma hayatı ve gelir boyutunda, 2013 yılında son bir yılda işyeri açma durumu; 2014-2018 yıllarında son bir yılda iflas etme durumu boyutu en çok etkileyen değişkenler olmuştur.

Tablo 8: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Araba Sattı	0,573	0,473	0,516	0,503	0,519	0,507
Borç Ödedi		0,308	0,362	0,311	0,341	0,333
Borçlandı			0,318	0,419	-0,326	
Çalışma Durum				0,326	0,322	
Ekonomi	-0,368	0,437		0,361		0,349
Emekli Oldu		0,55	0,37		0,635	0,492
Ev Sattı	0,642	0,517	0,534	0,535	0,541	0,527
Geçmiş Karşılaştırma	0,446	0,313	0,314	0,319	0,356	0,349
Gelecek Ekonomi	0,624	0,481	0,499	0,488	0,413	0,405
Gelecek İş	0,587	0,434	0,45	0,458	0,38	0,383
Gelecek Karşılaştırma	0,583	0,362	0,374	0,407	0,346	0,32
Gelecek Mali	0,605	0,402	0,392	0,423	0,345	0,329
Geliri Arttı	0,317	0,368	0,418	0,417	0,43	0,406
Geliri Azaldı		0,472	0,505	0,459	0,458	0,481
Göç Etti	0,329		0,491	0,562	0,504	0,492
İflas Etti	0,79	0,604	0,674	0,682	0,645	0,645
İşe Girdi	0,495	0,467	0,535	0,549	0,512	0,508
İşini Kaybetti	0,631	0,531	0,603	0,595	0,563	0,565
İşyeri Açtı	0,766	0,585	0,655	0,669	0,64	0,642
Ölç. Memnuniyet Gelir	0,404	0,397			0,441	
Tahliye		0,424	-0,474	0,416	0,426	
Tasarrufları Azaldı	0,322	0,352	0,382	0,386	0,404	0,381
Taşınma	0,487		0,482	0,547	0,487	0,517
Vefat		-0,341	-0,384	0,403		0,302

4.2. Çoklu Lojistik Analizi Sonuçları

Faktör analizinde boyutlandırılmış olan değişkenler, ayrı ayrı çok durumlu lojistik regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz esnasında anketteki hayatınızdan ne kadar memnunsunuz sorusu bağımlı değişken olup boyutlar bağımsız değişken olmuştur. Normal regresyon analizinden farklı olarak bu analizde referans kategori seçimi yapılmaktadır. Referans kategori, bağımlı değişkendeki kategorilerden bir tanesi seçilerek yapılmaktadır. Bu seçimle birlikte bu çalışmanın refe-

rans kategorisi bağımlı değişkendeki (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz) son kategori olan çok mutsuz kategorisidir. Böylelikle bağımlı değişken 5'li likert tipinde olan çalışmada 4 adet kategoriyle (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz) sonuçlanmış olmaktadır. Analiz sonuçları ekler bölümünde yer almaktadır. Ancak bu çalışmada toplu bir bakış açısı sağlaması amacıyla lojistik regresyon analizinin varsayımları gereği kayıp değerler analizden atılmıştır. Hatalar bağımsız olup, çoklu doğrusal bağlantıyı gidermek amacıyla ilk önce faktör analizi yapılarak bu sorun ortadan kaldırılmıştır. Bağımsız değişkenlerin uyum iyilikleri literatürde 0.20-0.40 oranında olmasının çok yüksek bir uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Brown, 2007:1097).

Lojistik regresyon analizinde modelin genel değerlendirilmesinde başlangıç modeli ve amaçlanan model kestirimlerine bakılmaktadır. Bu değerlendirmede en çok olabilirlik kestiriminin ne kadar iyi uyuma işaret ettiğine ilişkin temel ölçü, olabilirlik değeridir. -2 loglikelihood (-2LL) bir model uyum indeksidir. Lojistik regresyon, kestirilen model uyumunu olabilirlik değerinin -2 logaritmasını alarak ölçer. -2LL'nin alabileceği en küçük değer sıfırdır ve mükemmel uyuma karşılık gelir. Diğer bir anlatımla uyum iyileştikçe -2LL değeri düşer. Olabilirlik değeri ile bir modelden diğerine uyumda meydana gelen değişiklikler arasındaki fark karşılaştırılarak değerlendirilir (Hair, vd., 2006). Bu çalışmada da sadece sabitin yer aldığı modellerde -2LL oranı yüksek çıkmış olup; tüm değişkenlerin yer aldığı amaçlanan modellerde bu oranın düşük çıktığı (Ek 1) görülmüştür.

Tablo 9: Sosyal Baskı Boyutu Mutluluk Kategorisi

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	17	5	2	2	9	10
POZİTİF	14	5	2	2	5	4
NEGATİF	3	0	0	0	4	6
MUTLU						
TOPLAM	15	4	8	8	11	11
POZİTİF	14	4	8	6	10	7
NEGATİF	1	0	0	2	1	4
ORTA-MUTLU						
TOPLAM	14	5	5	8	12	9
POZİTİF	12	5	5	6	11	6
NEGATİF	2	0	0	2	1	3
MUTSUZ						
TOPLAM	14	7	5	8	11	12
POZİTİF	11	5	5	5	9	4
NEGATİF	3	2	0	3	2	8

Tablo 9'da tüm mutluluk kategorilerine bakıldığında 2016 yılına kadar mutluluğu etkileyen toplam değişken sayısında azalma yaşanırken 2017 yılından itibaren tekrar artmaya başlamıştır. Kendini çok mutlu olarak düşünen kişiler arasında mutluluklarını en çok etkileyen değişkenlerden biri olan cinsiyetlerinden dolayı bir baskının yaşanmaması mutluluğu pozitif etkilemektedir, ancak bazen baskı hissedenlerin de 2013, 2014 ve 2017 yıllarında mutluluklarını artırmıştır. Diğer bir değişken olan gelir düzey durumlarından dolayı baskı hissetmeyenlerin 2013, 2014 ve 2017 yıllarında yine 2017 yılında daha çok olmak üzere mutluluklarını artırmıştır. Bir başka değişken olan kişilerin kılık kıyafetleri üzerinde bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğunu 2013, 2017 ve 2018 yıllarında azaltma eğiliminde bulunmasına rağmen diğer değişkenlerin mutluluğu artırma oranından dolayı bu değişken kişilerin mutluluğunu çok etkilememiştir. Sosyal baskı boyutunda mutlu-

luklarını en çok etkileyen son değişken olan medeni durumlarından dolayı kişilerinde üstünde herhangi bir baskının hissedilmemesi kişiler için 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutluluğu pozitif yönde etkileyen bir sebep olarak görülmüştür. Ancak medeni durumlarından dolayı bir baskının ara sıra hissedilmesi 2017 yılında mutluluğu negatif yönde etkileyen bir değişken olarak görülmektedir.

2013 yılında sosyal baskı boyutunda kendini çok mutlu olarak düşünenlerde gelir düzeyinde herhangi bir baskının hissedilmemesi o yıl içinde mutluluğu artırıcı değişkenlerde en fazla etkileyen değişken olmuştur. 2014 ve 2016 yıllarında bu değişken yaştan dolayı baskının hissedilmemesi olmuştur. 2015 yılında medeni durum baskısı değişkeniyken, 2017 yılında siyasi görüşle ilgili bir baskının olmaması ve 2018 yılında ise dini inançtan dolayı sıklıkla baskının hissedilmesi olmuştur. Bu durumda her yıl değişkenler değişerek kişilerin mutluluklarının algısında toplumsal olay ve olguların değişmesinin etkilerini hissedilmektedir.

Kişilerin kendilerini mutlu olarak nitelendirdiği kategoride, yıllara göre mutluluğu en çok etkileyen 11 değişken vardır. Bu değişkenlerden kişilerin cinsiyetlerinden dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi 2013, 2014 ve 2017 yılında kişilerin mutluluklarını artırmıştır. Kişilerin cinsiyetlerinden dolayı baskı düzeyinin azalması sebebiyle ara sıra baskı hissetmesi, 2013, 2014, 2017 ve 2018 yıllarında kişilerin mutluluklarını artırdığı görülmektedir. Diğer bir değişken olan gelenek-göreneklerinde herhangi bir baskının hissedilmemesi 2016 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu azaltırken 2017 yılında mutluluğu artırmıştır. Bunun nedeni ise ilgili yıllarda toplumun bu değişkene karşı hassasiyet göstermiş olabileceğinden dolayı mutluluğu azaltıcı etki göstermiş olduğu düşünülmektedir. Gelir düzey durumlarından dolayı herhangi bir baskı hissedilmemesi 2013, 2014 ve 2018 yıllarında mutluluklarını artırmıştır. Medeni durumlarından dolayı bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğuna 2013, 2015, 2016 ve 2018 yıllarında pozitif etki sağlamıştır. Siyasi görüşlerinden dolayı bir baskı hissedilip hissedilmemesine bakılmaksızın her durumda kişi 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutlu olmuştur. Son değişken yaş bakımından herhangi bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğunu 2015, 2016 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Yine yaş bakımından ara sıra bir baskının hissedilmesi 2015-2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Yaş bakımından sıklıkla bir baskı hissedilmesi durumunda dahi 2016-2018 yıllarında kişinin mutluluğu artmıştır.

Sosyal baskı boyutunda kendini orta düzeyde mutlu hissedenlerde mutluluklarını yıllar bazında en çok etkileyen 11 değişken vardır. Cinsiyetten dolayı bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Nitekim cinsiyetten dolayı bir baskının bazen hissedilmesi de 2013, 2014, 2017 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Gelenek-göreneklerinden dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissetmesi kişinin mutluluğunu 2016 ve 2018 yıllarında azaltırken, 2017 yılında artırmıştır. Yine gelir düzey durumlarındaki bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi kişinin mutluluğunu 2013, 2015 ve 2018 yıllarında artırmıştır. Kılık kıyafetlerinde bir baskının hissedilmemesi ise 2013, 2017 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğuna olumsuz etki sağlamıştır. Kişinin medeni durumlarından dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi mutluluğa olumlu etki sağlamıştır. Son değişken olan, kişinin siyasi görüşlerinden dolayı baskının varlığına bakılmaksızın 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Sosyal baskının zaman içinde azalması baskı düzeyinin düşmesi eski duruma göre kişileri daha az baskı görmeleri sebebiyle mutlu olmalarına yol açmaktadır.

Sosyal baskı boyutunda kendini mutsuz hisseden kişilerde, cinsiyetlerinden dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra baskının hissedilmesi 2013, 2014 ve 2017 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Dini inançlarından dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi, 2016 ve 2018 yıllarında büyük oranlarda mutluluğu artırırken; 2013 ve 2017 yıllarında mutluluklarını azaltmıştır. Nitekim dini inançlarından dolayı ara sıra bir baskının hissedilmesi 2014, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluklarını artırırken; 2017 yılında azaltmıştır. Yine dini inançlarından dolayı sıklıkla bir baskı hissedilmesi 2013 yılında mutluluklarını azaltmasına rağmen 2014, 2016 ve 2018 yıllarında büyük oranlarda mutluluklarını artırmıştır. Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ilgili yıllarda dini fetva-

larının içeriğinin mutluluğa ilgisi olabileceği düşünülmektedir (ilgili yıllarda piyango biletlerinin, dini inançlarla ilgili konulardaki tartışmaların mutluluğu etkileyebileceği düşünülmektedir). Diğer mutluluk seviyelerinde olduğu gibi, gelenek göreneklerdeki baskının hissedilme derecesine bakılmaksızın bazı yıllarda mutlulukta bir azalma eğilimi sebep olurken bazı yıllarda mutlulukta bir artış eğilimine yol açmıştır. Gelir düzeyinde herhangi bir baskı hissedilmemesi 2013, 2014 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Siyasi görüşte bir baskının hissedilmemesi ise, 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Son değişken ise, yaşlarından dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra bir baskının hissedilmesi kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Genel olarak bakıldığında herhangi bir mutluluk seviyesinde bir değişken yıllara göre mutluluğu hem azaltmış hem de artırmıştır. Sebeplerinden bir tanesi, toplumda gündem olan olaylarda kişinin o olay karşısında gösterdiği tutum olmuştur. Örneğin kişilerin siyasi görüşleri genellikle siyasi seçim dönemlerinde diğer yıllara göre daha ön planda olduğundan bu yıllarda (Türkiye’de incelenen yıllara göre 2013, 2015 ve 2017 yıllarında seçim olmuştur.) kişilerin mutluluklarını diğer yıllara göre önemli oranda değişmesine sebep olmuştur. Kişilerin siyasi parti bağlılıklarının yüksek seviyede olması sebebiyle seçim dönemlerinde mutluluk algısında yapısal kırılmaya sebep olup siyasi tutum belirleyici olmaktadır. Diğer bir sebep, yıllara göre kişisel, kültürel, sosyolojik değişmeler kişinin mutluluk algısındaki değişmelere sebep olarak gösterilebilir. İstisnasız her mutluluk seviyesinde kişinin mutluluğunu etkileyen bir değişken olan gelir düzey durumlarında bir baskının hissedilmemesi olmuştur. Kişinin maddi durumundan dolayı özgür olması kişinin mutluluğunu oldukça yüksek oranda etkilemiştir. Ancak kişinin gelir düzey durumundan bir baskının hissetmesi, kişinin varlığını, statüsünü olduğundan daha yüksek göstermesi amacıyla yaşadığı toplumun gelir durumuna göre kendi tüketimini artırmasına sebep olur. Bu durum iktisatta *gösteriş etkisi* olarak açıklanmaktadır. İlk defa Thorstein Veblen (1899) tarafından ortaya atılan kavrama göre, gelir düzeyi farklı sınıflarda yaşadığı toplumda gelir durumu görece daha düşük olanların yüksek gelir sınıflarının tükettiği mal ve hizmetlere yönelmesidir (Veblen, 1899:1). Bir başka sebep ise, insanın sosyal varlık olması, çevresindeki kişilerle iletişim halinde olmak istemeleri baskının varlığı, iletişimin yok olmasından daha az önemlidir. Dolayısıyla kişiler, diğer kişilerin olumsuz düşüncelerine maruz kalması ilgili yıllarda hiç iletişim yapmamaktan daha önemlidir.

Tablo 10: **Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Çok Mutlu Boyutu**

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	25	5	5	2	2	3
POZİTİF	13	2	3	1	2	0
NEGATİF	12	3	2	1	0	3
MUTLU						
TOPLAM	30	11	6	4	4	4
POZİTİF	19	8	3	1	2	0
NEGATİF	11	3	3	3	2	4
ORTA-MUTLU						
TOPLAM	26	11	6	5	5	2
POZİTİF	17	7	4	1	2	0
NEGATİF	9	4	2	4	3	2
MUTSUZ						
TOPLAM	20	8	3	5	5	0
POZİTİF	14	6	2	2	1	0
NEGATİF	12	2	1	3	4	0

Tablo 10'a bakıldığında kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri boyutunda 2013 yılında mutluluğu etkileyen toplam değişken sayısına diğer yıllarda erişilememiştir. Bunun nedeni yıllar itibariyle mutluluk olgusundaki değişimlerin olabileceği düşünülmektedir.

Yıllara göre, kendini çok mutlu hissedenlerde mutluluğun en çok artıran değişkenler; 2013 ve 2014 yılında kişinin evinde yalnızken güvende hissetmesi olmuştur. 2015 yılında darp, 2016 yılında dolandırıcılık olayı yaşamalarına rağmen insanlar kendilerini mutlu olarak tanımlamışlardır. Bunun sebebi olarak bireyler yıl içinde mutluluğunu etkileyen faktörlerin adı geçen değişkenlere göre daha baskın olduğu düşünülmektedir. 2017 yılında adli hizmetlerden memnun olunmasa bile kişiyi mutlu etmiştir. 2018 yılında mutluluğa pozitif etki sağlayan bir değişken olmamakla birlikte mutsuzluğa diğer değişkenlere göre en az etki eden değişken adli işlemlerde çok sorunun olmasıdır. Adli hizmetlerin adil olması memnuniyet durumundan bağımsız olarak kişileri mutlu etmektedir.

Mutluluğu etkileyen, en az 3 yılda ortak olan değişkenlerden biri adli hizmetlerden hem orta-memnun hem de memnun olmaması kişilerin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2017 yıllarında yine de artırmıştır. Diğer değişkenler ise kişinin darp ve dolandırıcılık olayı yaşamış olmasıdır. O yıl içinde darp olayını yaşayan kişiler, 2013, 2017, 2018 yıllarında mutsuz; 2015 yılında mutlu olmuştur. O yıl içinde dolandırıcılık olayını yaşayan kişiler, 2013, 2017, 2018 yıllarında mutsuz; 2016 yılında mutlu olmuştur. İlgili yıllarda gündemde tartışılan konuların mutluluğu etkilediği düşünülmektedir (2015 ve 2016 yıllarında gündeme bakıldığında, ülke geneline yayılan terör olaylarından dolayı sokağa çıkma kısıtlamaları, kadın cinayetlerinin önceki yıllara göre daha fazla olması sayılabilir).

Tablo 10'da orta düzey mutluluk seviyesinde, en az 3 yılda ortak toplam 4 değişken vardır. Bunlardan ilki, dolandırıcılık olayını yaşamış olmasıdır. O yıl içinde dolandırıcılık olayını yaşayan kişi 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutsuz olmuştur. Diğer değişken, o yıl içinde aile fertlerinden herhangi birinden kötü muamele görenler 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutsuz olmuştur. Diğer bir değişken olan kişi evinde tek başınayken güvende hissetmesi 2013-2015 yılları arasında kişinin mutluluğuna pozitif etki sağlamıştır. Son değişken olan mahkeme ve adil sistemlerle ilgili, mahkemelerde çok az sorunun olması kişiyi 2013 yılında mutsuz, 2015 ve 2016 yılında mutlu etmiştir. Bunun sebebi 2013 yılında 2015 ve 2016 yılına göre, adli yargılama hizmetlerine olan güvenin daha az olması olarak düşünülmektedir.

Tablo 10'da kendini mutsuz düşünenlerde, diğer mutluluk seviyelerinden daha değişik bir tablo görülmektedir. Buna göre, 2018 yılında incelenen boyutta mutluluğa etki edecek hiçbir değişken görülmemiştir. Pozitif değişken sayısı görece negatif değişken sayısından fazladır. Daha tutarlı bir yorumlama yapmak için en az 3 yılda ortak olan değişkenlere bakıldığında bu mutluluk seviyesinde böyle bir durum görülmemektedir. Ancak 2013 yılında mutluluğu etkileyen değişken o yıl içinde gasp olayını geçirmekken, 2014 yılında kapkaç olayını geçirmektir. 2015 yılında mahkeme hizmetlerinde bir sorunun olmamasıdır. 2016 yılında kolluk kuvvetlerinin bir olay esnasında zamanında müdahale etmesi iken 2017 yılında adli hizmetlerden memnun olunmasa bile mutluluğu artırdığı görülmektedir.

Genel olarak kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri boyutuna bakıldığında kişilerin herhangi bir adli olay yaşamaması ve adli hizmetlerin zamanında ve adil olması kişilerin mutluluğunu artırdığı tespit edilmiştir.

Tablo 11: Eğitim Boyutu

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	8	2	6	4	5	3
POZİTİF	5	2	6	2	3	2
NEGATİF	3	0	0	2	2	1

Tablo 11 Devamı: Eğitim Boyutu

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
MUTLU						
TOPLAM	9	10	8	7	6	4
POZİTİF	7	9	7	6	4	2
NEGATİF	2	1	1	1	2	2
ORTA-MUTLU						
TOPLAM	10	6	5	6	4	2
POZİTİF	4	5	4	4	1	1
NEGATİF	6	1	1	2	3	1
MUTSUZ						
TOPLAM	5	6	4	5	1	2
POZİTİF	4	6	4	4	0	0
NEGATİF	1	0	0	1	1	2

Tablo 11'e bakıldığında eğitim boyutunda toplam değişken sayısı yıllara göre hem artmış hem de azalmıştır fakat 2013 yılındaki değişken sayısı diğer yıllarda görülmemiştir. Mutluluğu pozitif etkileyen değişken sayısı negatif değişken sayısından görece daha fazladır.

2013, 2015 yıllarında lisansüstü eğitim bitirmiş kişiler mutsuzken; 2014, 2016 yıllarında lisansüstü eğitim bitirmiş kişiler mutlu olmuştur. 2013 yılında bir okul bitirmeyen, ilkökul bitirenler ve lisansüstü eğitimi bitirenler mutsuz olmuştur. 2015 yılında genel liseyi bitirenler, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte bitirenler ve lisansüstü bitirenler (özellikle lisansüstü eğitim bitirenler diğerlerine göre çok daha mutlu) mutlu olmuşlardır. 2016 yılında ilkökul bitirenler ve lisansüstü eğitim bitirenler, 2017 yılında mesleki veya teknik ortaokul bitirenler, 2018 yılında da mesleki veya teknik ortaokul ve liseyi bitirenler mutsuz olmuştur. Ancak 2017 yılında lisansüstü eğitim bitirenler çok mutlu olmuştur. Eğitim hizmetlerinden çok memnun olan kişiler 2013-2018 yılları arasında (2017 yılında böyle bir veri yok) kişinin mutluluğunu artırmıştır. 2013-2017 yılları arasında eğitim hizmetlerinden memnun olan kişilerin mutluluğunu artırmıştır. Yine eğitim hizmetlerinden orta memnun kişilerde 2013, 2015 ve 2016 yıllarında mutluluğa pozitif bir etki yaratmıştır.

Kendini eğitim boyutunda mutlu düşünen kişiler için sekiz değişken vardır. Bunlardan ilki, herhangi bir okul bitirmeyenler 2017 yılı hariç 2013-2018 yılları arasında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Mesleki veya teknik ortaokul bitirenler 2016 yılında mutlu; 2017 ve 2018 yılında mutsuz olmuştur. 4 yıllık yüksekokul veya fakülte bitirenler 2013-2015 yılları arasında mutluluklarını artırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Lisansüstü ve 5 veya 6 yıllık fakülte bitirenler 2016 yılında mutsuz; 2013-2017 yılları arasında mutlu olmuştur. Eğitim hizmetlerinden çok memnun (2014 yılı hariç), memnun, orta-memnun (2013-2017) kişilerde 2013- 2018 yılları arasında mutlulukları artmıştır. Ancak eğitim hizmetlerinden memnun olanlar 2018 yılında mutsuz olmuştur.

Orta- mutlu seviyede, diğer mutluluk seviyelerinden farklı olarak 2013, 2014 yıllarında eğitim boyutunda mutluluğa negatif etki eden değişkenler pozitif etki eden değişkenlerden daha fazladır. 2018 yılında ise pozitif negatif değişkenler eşit olarak görülmektedir. İlkokul ve genel lise bitirenler 2014 yılında mutlu, 2013 ve 2017 yılında mutsuz olmuşlardır. Mesleki veya teknik lise bitirenler 2013 yılında mutsuz, 2014 ve 2018 yılında mutlu olmuşlardır. Eğitim hizmetlerinden memnun, orta-memnun ve memnun olmayan (2014 hariç) kişilerin 2013-2016 yılları arasında mutlulukları artmıştır.

Kendini mutsuz olarak belirten kişilerde 2013-2015 yılları arasında bir okul bitirmeyenlerin mutlulukları artmıştır. Eğitim hizmetlerinden memnun, orta-memnun (2015 yılı hariç) ve memnun olmayanların dahi 2013-2016 yıllarında mutlulukları artmıştır.

Genel olarak bakıldığında eğitim hizmetlerinden memnun olunmasa dahi eğitime yapılan hizmetlerin kişinin mutluluğuna pozitif etki sağladığı görülmüştür. Herhangi bir okul bitirmeyen, kişinin mutluluğunu artırma bağlamında herhangi bir eğitim düzeyini bitirenlerden bir adım daha öndedir, daha sonra ise lisansüstü eğitimin geldiği görülmektedir.

Tablo 12: Kişisel Gelişim Boyutu Mutluluk Kategorileri

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	6	7	9	15	2
POZİTİF	16	6	7	9	12	2
NEGATİF	5	0	0	0	3	0
MUTLU						
TOPLAM	19	8	8	6	11	
POZİTİF	14	8	8	6	10	
NEGATİF	5	0	0	0	1	
ORTA						
TOPLAM	20	7	8	1	10	
POZİTİF	17	7	8	0	10	
NEGATİF	3	0	0	1	0	
MUTSUZ						
TOPLAM	10	6	7	3	5	
POZİTİF	10	6	7	3	5	
NEGATİF	0	0	0	0	0	

Tablo 12 incelendiğinde kendini çok mutlu düşünenler haricinde 2018 yılıyla ilgili yapılan analizin sonucuna göre, tüm mutluluk seviyelerinde kişisel gelişim boyutunda kendini çok mutlu düşünen kişilerde, dinle ilgilenmenin kişinin mutluluğunu artıcı etkisi harici başka herhangi bir veri bulunamamıştır. Tüm mutluluk seviyelerinde pozitif değişkenler negatif değişkenlerden yıllar itibarıyla daha fazladır. Yine diğer boyutlarda olduğu gibi yıllar geçtikçe mutluluğa etki eden değişkenler, 2013 yılındaki değişkenlerden daha az olmuştur.

Kişisel bakıma ayrılan zamandan çok memnun olan kişiler tüm mutluluk seviyelerinde 2013-2017 yılları arasında mutlulukları artmıştır. Kişilerin kişisel bakıma ayrılan zamanları hakkında memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın mutluluklarını 2013-2017 yılları arasında pozitif yönde etkilemiştir. Aynı şekilde eğlence, kültürel ve sportif faaliyetler gibi sosyal hayata ayrılan zamanın memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın 2013-2017 yıllarında kişilerin mutluluğunu artırmıştır.

Genel olarak kişisel gelişim boyutuna bakıldığında kişinin mutluluğunu kişisel bakım ve sosyal hayata ayrılan zaman etkilemiştir. Bu durumda bilim, kültür, müzik gibi kişinin beşeri sermayesine etki edecek faktörler Türkiye’de kişinin mutluluğunu etkileyecek düzeyde olmamıştır. Böylece meşhur Maslow’un ihtiyaçlar piramidinde de olduğu gibi kişi temel fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi ihtiyacı basamaklarını gerçekleştirmeden beşeri sermayesine katkı yapacak basamağa geçemeyecektir.

Tablo 13: Kamusal Memnuniyet Boyutu Çok Mutlu Kategorisi

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	6	18	14	10	3
POZİTİF	18	6	11	11	6	2
NEGATİF	3	0	7	3	4	1
MUTLU						
TOPLAM	21	11	25	7	9	11
POZİTİF	12	8	16	3	4	10
NEGATİF	9	3	9	4	5	1
ORTA-MUTLU						
TOPLAM	21	8	14	13	7	4
POZİTİF	14	5	8	11	6	3
NEGATİF	7	3	6	2	1	1
MUTSUZ						
TOPLAM	14	3	12	5	16	9
POZİTİF	6	1	4	2	9	9
NEGATİF	8	2	8	3	7	0

Tablo 13'te diğer yıllarla karşılaştırıldığında 2018 yılına bakıldığında mutluluğa etki eden toplam değişken sayısında bariz bir azalma görülmüştür. Yine de diğer yıllar gibi pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazla olmuştur. 2014 yılında ise mutluluğa negatif etki eden değişken yoktur.

Tablo 13'te kendini çok mutlu hissedenlerde, kişinin mutluluğunu etkileyen değişkenlere gelecek olunursa, kamu hizmetlerine elektronik ortamda ulaşanların 2013-2018 yılları arasında mutlulukları artmıştır. Kamu hizmetlerine elektronik ortamda ulaşılmaması dahi kişinin mutluluğunu 2014-2016 yıllarında mutluluklarını artırmıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olanlar 2013-2015 yıllarında kişinin mutlu olunmasına katkı sağlamıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olmayanlar 2015 yılında mutlulukları artarken, 2016 ve 2018 yıllarında azaltmıştır. Ulaşım hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar ise 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutsuz olmuşlardır. Demiryolu hizmetlerinden memnun olmayanlar 2014 yılında mutlu, 2015 ve 2018 yılında mutsuzdurlar. Havayolu hizmetlerinden memnun olanların 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutlulukları artmıştır.

Tablo 13'te kişinin kendisini mutlu hissedenlerde, ülkenin dünyadaki saygınlığı açısından gelecek 5 yılda kötü yönde değişmesi kişinin mutluluğunu azaltmıştır. Kamu hizmetlerinden elektronik ortamda yararlananlarda 2013-2018 yılları arasında kişinin mutluluğunun artmasına neden olmuştur. Ulaşım hizmetlerinden memnun olanların mutlulukları 2013-2015 yıllarında artmıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olmayanların mutlulukları ise 2015-2017 yılları arasında azalmıştır. Havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun olanlar 2014, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Karayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olanların mutlulukları 2013, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Ülkenin sorunları göz önüne alındığında terör sorununun olmaması kişiyi 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutlu etmiştir.

Tablo 13'te kişinin kendisini orta-mutlu hissedenlerde ulaşım hizmetlerinden memnun olmak kişinin mutluluğunu artırırken; hiç memnun olmamak mutluluğu azaltmıştır. Kamu hizmetlerine elektronik ortamlardan erişim sağlanmak kişinin mutluluğunu artırmıştır. Ülke sorunlarından olan terör sorununun olmaması kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Mutsuzluk kategorisinde mutlulukları etkileyen değişkenlerde, en az üç yılda ortak olan değişkenler toplamda beş değişken vardır. Bunlardan ilki, ülkenin gelecek 5 yılda Dünyadaki itibarı iyi yönde bile değişse kişinin mutluluğuna 2013-2015 yıllarında negatif etki yapmıştır. Diğer değişkenler, ulaşım hizmetlerinden orta-memnun ve memnun olmayanlar 2013 yılında mutluluklarını artırırken, 2016 ve 2017 yılların mutlulukları azalmıştır. Ulaşım hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar ise 2013, 2016 ve 2017 yılları arasında mutlulukları azalmıştır. Son değişken ulaşım hizmetlerinden orta seviyede memnun olmak ise kişinin mutluluğunu 2014, 2015 ve 2017 yıllarında azaltmıştır.

Kamusal memnuniyet boyutunda, mutluluk seviyeleri göz ardı edilerek bakıldığında, 2013-2018 yılları arasında en çok mutluluğa katkısı olan ulaşım havayolu ulaşımıdır. Türkiye’de havayolu ulaşımının erişilebilir olması diğer ulaşım araçlarından görece daha pahalı olmasına rağmen mutluluğu diğer ulaşım araçlarına göre daha çok artırmıştır. Bunun nedeni zaman farkı bakımından en kısa sürede bir yerden bir yere gitmede havayolu ulaşımının bir seçenek olarak bulunması olarak düşünülmektedir. Ulaşım da havayolu tercihindendir dolayısı ile zaman yönetimi, gelirin önüne geçmiştir. Ayrıca kişilerin elektronik ortamdan kamu hizmetleri almaları da hem zamandan hem de giderlerde düşüşü sağladığından kişilerin mutluluğunu artırmıştır. Dolayısıyla son yıllarda zaman yönetimi kişilerin mutluluklarını belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır, ayrıca kamunun ulaşım ve elektronik erişimlere hizmetlerini artırması da mutluluğun daha da fazla artmasına sebep olacaktır. Son olarak ülkede dikkat çeken sorunlardan bir tanesi olan terör sorununun da azalması da kişinin mutluluğunu artırmaktadır.

Tablo 14: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu Mutluluk Kategorisi

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	23	10	3	18	5	9
POZİTİF	14	8	3	15	2	8
NEGATİF	9	2	0	3	3	1
MUTLU						
TOPLAM	25	7	4	18	7	10
POZİTİF	13	5	3	3	3	5
NEGATİF	12	2	1	15	4	5
ORTA-MUTLU						
TOPLAM	23	4	6	22	5	10
POZİTİF	12	3	5	14	1	5
NEGATİF	11	1	1	8	4	5
MUTSUZ						
TOPLAM	15	3	5	22	0	10
POZİTİF	6	3	4	16	0	6
NEGATİF	9	0	1	6	0	4

Tablo 14’e bakıldığında, tüm mutluluk seviyelerinde toplam değişken sayısı yıllar geçtikçe azalmıştır ve pozitif değişken sayısı ise negatif değişken sayısından fazla olmuştur. Bu durumda kişiler, mutluluklarını artırıcı değişkenlere yönelmektedirler.

Çok mutlu seviyesinde kişilerin mutluluklarını artırıcı değişkenlere bakılacak olursa, kişinin son 1 yıl içinde borcunu ödeyememesi 2013, 2015 ve 2016 yılında mutluluğu azaltmıştır. Diğer değişken, kişinin son 1 yılda çocuğunun olması 2013, 2014 ve 2018 yıllarında mutluluğu artırmıştır. Diğer bir değişken, kişinin gelirinden memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın 2013-2016 yılları

arasında mutluluğu artırıcı bir değişken olmuştur. Diğer bir değişken, son 1 yılda tasarrufların azalması da kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2018 yıllarında artırmıştır. Son 1 yılda yapılan tatil harcamalarını kısıtlamamak ve ya kısıtlamak ta kişinin mutluluğunu 2013, 2016 ve 2018 yıllarında artırıcı etki yaratmıştır.

Mutlu seviyesinde kişilerin mutluluklarını artırıcı değişkenlere bakılacak olursa, kişinin son 1 yılda borcunu ödeyememesi 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutluluğunu azaltırken; son 1 yılda borçlanması da 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutluluklarını azaltmıştır. Ayrıca son 1 yılda iflas etmekte 2013 ve 2015 yıllarında kişiyi mutsuz, ancak 2016 yılında mutlu etmiştir. Gelirinden hiç memnun olmayanlar hariç kişinin mutluluğunu 2013-2016 yıllarında artırmıştır. Son olarak son 1 yılda tatil harcamalarını kısmak veya kısmamak 2013, 2016-2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Orta-mutlu seviyesindeki değişkenlerde, son 1 yılda borcunu ödeyemeyenler 2013, 2016 ve 2017 yıllarında; son 1 yılda borçlananlar ise 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutlulukları azalmıştır. Son 1 yılda evini satmamak 2013, 2015 yılında mutlu, 2016 yılında mutsuz etmiştir. Gelirinden hiç memnun olmayanlar hariç 2013- 2016 yılları arasında kişilerin mutluluklarını pozitif yönde değiştirmiştir. Bir önceki yıla göre tatil harcamalarındaki değişikliğe bakılmaksızın kişilerin tatile gitmeleri 2013, 2016-2018 yılları arasında kişilerin mutluluğuna pozitif katkı sağlamıştır.

Mutsuz seviyesindeki değişkenlere gelindiğinde, son 1 yılda işe girmek bile kişinin 2013, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluğunu artıramamıştır. Son 1 yılda işini kaybetmemek kişiyi 2015 yılında mutsuz eder iken 2016 ve 2018 yılında, kariyerlerinde yeni iş bulma umuduyla, mutlu etmiştir. Bu boyutun son değişkeni ise daha önceki mutluluk seviyelerinde olduğu gibi kişinin, gelirinden hiç memnun olmaması hariç 2013-2016 yıllarında mutluluğunu artırmıştır.

Çalışma hayatı ve gelir boyutuna genel olarak bakıldığında kişinin gelirini, tasarruflarını etkileyecek bir durum meydana geldiğinde kişi mutsuz olacaktır. Kişi gelirinden memnun olmasa bile bir gelire sahip olması onun mutluluğunu artıracaktır. Ayrıca evlenmek, çocuğun olması da mutluluğu artıracak diğer sebeplerdendir. Dahası tatil harcamalarında değişikliğe bakılmaksızın tatile gitmek kişinin mutluluğunu artırır. Dolayısıyla çalışma hayatından artı kalan zamanda kişinin dinlenmeye, sosyal aktivitelere zaman ayırması mutluluğu artıracaktır.

Tablo 15: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu Mutluluk Kategorileri

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	17	4	7	2	11	1
POZİTİF	13	3	5	2	4	1
NEGATİF	4	1	2	0	7	0
MUTLU						
TOPLAM	17	4	5	6	11	3
POZİTİF	11	4	3	6	8	2
NEGATİF	6	0	2	0	3	1
ORTA						
TOPLAM	15	5	4	5	9	3
POZİTİF	10	5	3	5	6	2
NEGATİF	5	0	1	0	3	1
MUTSUZ						
TOPLAM	9	5	3	3	9	0
POZİTİF	7	5	0	3	7	0
NEGATİF	2	0	3	0	2	0

Tablo 15 incelendiğinde toplam değişken sayısı 2018 yılında bariz azalmıştır. Hatta mutsuz tablosunda yapılan analizin sonucuna göre, 2018 yılına ait herhangi bir değişken gözlenmemiştir. İstisnalar hariç, mutluluğa etki eden pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazladır. Doğru yorum yapabilmek için bir değişkende süreklilik beklenmektedir, bunun için en az üç yılda

olan değişkenlere bakılmaktadır. Çok mutlu seviyesinde 5, mutlu seviyesinde 8, orta-mutlu seviyede 7 ve mutsuz seviyesinde 3 değişken bulunmaktadır.

Çok mutlu seviyesinde değişkenler incelenecek olunursa, kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun seviyelerinde 2013, 2014 ve 2015 yıllarında mutlu, 2017 yılında mutsuz olunmuştur. SGK hizmetlerinden memnun ve hiç memnun olmamak 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutsuzluk vermiştir.

Mutlu seviyesinde değişkenler incelenecek olunursa, sağlık hizmetlerinden memnun, orta-memnun ve memnun olmamak kişinin mutluluğunu 2013, 2016 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Diğer bir değişken olan kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun olması 2013, 2014, 2015 ve 2017 yıllarında mutluluğunu artırmıştır. SGK hizmetlerinden memnun olmak ve hiç memnun olmamak 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişiyi mutsuz etmiştir.

Orta-mutlu seviyesindeki değişkenlerde ise, sağlık hizmetlerinden memnun ve memnun olmamak 2013, 2015 ve 2016 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Diğer bir değişken ise, kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun olması 2013-2015 yılları arasında artırmaktadır. SGK hizmetlerinden orta memnun olmak kişinin mutluluğunu 2013, 2014 yılında artırırken; 2017 yılında azaltmıştır. Yine SGK hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutsuz olmuştur. Son olarak mutsuz seviyesindeki değişkenler de, genel sağlık hizmetlerinden memnuniyetlik durumuna bakılmaksızın kişilerde 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutlulukları artmıştır.

Genel olarak bakıldığında herhangi bir sosyal güvenliğe sahip olmayanlar kişiyi mutsuz etmiştir. Kişinin herhangi bir sağlık problemi olduğunda, o sağlık probleminin çözülmesi kişinin mutluluğunu engelleyecek, sağlık kuruluşlarındaki hijyen, muayene ücretlerindeki yükseklik, tedavi ücretlerini ödemede sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmama gibi faktörler göz ardı edilebilmektedir. Tek problem herhangi bir sağlık kuruluşuna başvurulduğunda sağlık personellerinin hastaya olan tavrı kişiyi bir miktar mutsuz etmektedir.

Tablo 16: Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	5	12	5	6	3
POZİTİF	14	5	11	4	6	2
NEGATİF	7	0	1	1	0	0
MUTLU						
TOPLAM	20	12	10	7	0	4
POZİTİF	17	10	8	6	0	2
NEGATİF	3	2	2	1	0	2
ORTA						
TOPLAM	13	8	7	6	2	7
POZİTİF	5	6	5	5	2	4
NEGATİF	8	2	2	1	0	3
MUTSUZ						
TOPLAM	22	10	5	7	5	4
POZİTİF	4	8	5	6	5	2
NEGATİF	17	2	0	1	0	2

Kişisel çevre ve destek ağları boyutunda 2013-2018 arası Tablo 16'da görüldüğü gibi mutluluğa etki eden toplam, pozitif ve negatif değişkenler verilmiştir. Kendini çok mutlu düşünen insanlarda, yıllar itibariyle 2013 yılında, diğer yıllarla karşılaştırıldığında mutluluğa etki eden daha fazla değişken olmuştur. 2013-2018 yılları arasında mutluluğu olumlu etkileyen değişken sayısı, olumsuz etkileyen değişken sayısından daha fazla olmuştur, hatta 2014, 2017 ve 2018 yıllarında mutluluğu negatif etkileyen değişken sayısı yoktur. Kendini mutlu düşünenlerde, yine yıllar itibariyle mutluluğa etki eden değişken sayısında bariz bir azalma, hatta 2017 yılında hiçbir değişken yok-

tur. Kendini orta seviyede mutlu diye kabul eden kişilerde, tablodan bakıldığında 2013 yılında mutluluğu olumsuz etkileyen değişken sayısı, olumlu etkileyen değişken ayısından daha fazladır. 2017 yılında ise mutluluğu olumsuz etkileyen değişken yoktur. Kendini mutsuz hisseden kişilerde, Toplam değişken sayısı 2013-2018 yılları arasında giderek azalmıştır. 2013 yılında mutluluğu negatif etkileyen değişken sayısı, pozitif etkileyen değişken sayısından daha fazladır, ancak 2015 ve 2017 yıllarında negatif değişken sayısı sıfırdır.

Kendini çok mutlu düşünen insanlarda kişisel çevre destek boyutu için Toplamda üç değişken, mutlu düşünenlerde bir değişken orta mutluluk seviyesinde herhangi bir değişken gözlenmemiştir, ancak mutsuzluk seviyesinde bir değişken vardır. Kendini çok mutlu düşünenlerde Toplam üç değişkenden ilki, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamlarının kişi için önemidir. Buna göre, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları kişi için çok önemli olması kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2016 yılında artırmıştır. İkinci ve üçüncü değişken olan akraba ilişkilerindeki memnuniyetlik seviyesidir. Akraba ilişkilerinden çok memnun ve memnun olan bir kişinin mutluluğu 2013, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Kendini mutlu olarak tanımlayan kişilerde, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları kişi için önemli olanlar için kişinin mutluluğu 2013, 2014, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluğunu artırmıştır. Kendini mutsuz hissedenlerde ise, çevredeki aile, akraba, komşu vb. kişilerin, kişinin çocuğunun başarısı hakkındaki düşüncelerinin önemli olması kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2016 yılında artırmıştır.

Genel olarak bakıldığında, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları, eve giriş çıkış saatleri kişi için bir mutluluk sebebi, dolayısıyla kişinin kendi aile yaşamı gibi bir çevrede yaşaması kişinin mutluluğunu artıran bir etken olarak görülebilir. Kişinin telefon, araba, ev gibi maddi değerleri olan kişisel eşyalarının, çevredeki diğer kişilerin düşünceleri kişinin mutsuzluğuna sebep olmaktadır. Diğer yandan akraba, arkadaş, komşu ilişkilerinden memnuniyetlik seviyesine bakılmaksızın kişinin mutluluğunu artırabilir. Buna göre insanın sosyal bir varlık olması sebebiyle iletişim, yeme, içme, barınma gibi iletişim de insanın en temel ögesidir. Dolayısıyla herhangi bir mutluluk seviyesinde kişilerin diğer kişilerle ilişkileri, ilişkilerinden memnun olunmasa bile, insanları mutlu eder.

5.Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de 2013-2018 yıllarında kişilerin mutluluklarının değişip değişmediği incelenmiştir. Türkiye’de TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırmasından faydalanılarak önce mutluluğun dinamiklerinin faktör analizi yapılarak boyutlandırılmış olup daha sonra kategorisel bir çalışma olduğundan dolayı lojistik regresyon analizi yapılmıştır. ‘Hayattan ne kadar memnunsunuz’ sorusuna cevap sıralı bir şekilde ‘çok mutlu, mutlu, orta-mutlu, mutsuz ve çok mutsuz’ cevapları verilmektedir. Bu sebeple istatistik analizlerden lojistik regresyon uygun görülmüş olup literatürde çoğunlukla sıralı lojistik regresyon kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada sıralı lojistik regresyon kullanımında önemli olan paralellik varsayımının geçerli olmadığı fark edildiğinden, alternatif uygulama olarak çok durumlu lojistik regresyon seçilmiştir. Yapılan analizin sonuçları genel olarak özetlenecek olursa, mutluluğun dinamikleri çalışma hayatı ve gelir, sosyal baskı, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim, kamusal memnuniyet, kişisel gelişim, kişisel çevre ve destek ağları olarak gösterilebilir.

2013-2018 yılları arasında kişilerin sosyokültürel, kişisel faktörler zaman içinde değişerek analiz sonuçlarına da yansımıştır. Belli bir yıl içindeki kişinin tutumları ülkenin gündemi, çevresinde yaşayan insanların tutumlarına göre de değişiklik göstermektedir. Nitekim analizlerde de bu durum görülmüştür. Özellikle ülke gündemindeki siyasi seçim dönemlerinde olunması kişinin siyasi baskı hissetmesi mutluluğunu diğer yıllara göre etkileyen bir değişken olmuştur. 2017 yılında bu durum açıkça görülmektedir; sağlık alanında muayene ücretlerindeki artış kişinin mutluluğunu etkilemiştir.

Kişinin gelir durumundan daha yüksek gelir düzeyine sahip olunan bir çevrede yaşaması da mutluluğunu olumsuz etkilemektedir. ‘El alem ne der’ düşüncesiyle birlikte tüketim alışkanlıkları da değişmektedir. Bu durum iktisatta gösteriş etkisiyle de açıklanmaktadır. Kavrama göre, yeterli

gelire sahip olmayan kişiler, çevrelerine kendilerinin daha iyi durumda olduklarını kanıtlamak amacıyla gelirlerinin ötesinde harcama yapmaktadırlar. Yine aynı şekilde ulaşım hizmetlerinden kısa mesafeli yolculuklarda havayolu ulaşımını kara yolu ulaşımına tercih etmek de bu duruma örnek verilebilir. Ancak bu durum uzun mesafeli yolculuklarda geçerli olmaz. Hava yolu ulaşımını diğer herhangi bir ulaşım aracına tercih etmek kişinin zaman yönetimini harcadığı paradan daha önemli hale getirmektedir. Sağlık hizmetlerine gelindiğinde ise kişinin sağlığının bozulması mutsuzluğuna sebep olurken; gittiği sağlık kuruluşundaki muayene ücretinin yüksekliği, sağlık hizmeti veren kişilerin hastaya karşı olumsuz tutumundan dolayı hissettiği mutsuzluktan daha fazla mutsuz olmuştur. Herhangi bir sağlık kuruluşunda kişinin hastalığının tedavi edilmesinden dolayı mutluluğunu etkileyecek olumsuz faktörler göz ardı edilebilmektedir. Easterlin paradoksunda belirtildiği üzere, belli bir gelir düzeyine kadar kişinin geliriyle birlikte mutluluğu artarken; belli bir gelir düzeyinden sonra mutluluğunun azalarak artmasından dolayı kişiler boş zaman tercihlerinde bulunmaktadırlar. Bu boş zamanlarını ise, yoğunlukla sosyal hayatına ve kişisel bakımına ayırmaktadırlar. Kişisel bakım ve sosyal hayata ayrılan zaman kişinin mutluluğunu pozitif etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında tatile gitmekte kişinin mutluluğunu artırır. Kişi tatil harcamalarını bir önceki yıla göre harcadığından daha az harcansa bile beklentilerinin karşılanmasından dolayı mutluluğunu artırmaktadır.

İnsanın sosyal varlık olması sebebiyle, akraba, arkadaş, komşu ilişkileri kişinin mutluluğunu artırmıştır. Herhangi bir eğitim düzeyini bitirmemiş olan kimselerin de içinde bulunduğu bireylerde ülkede eğitim hizmetlerinin artması kişinin mutlu olmasını sağlamaktadır. Kişi, adli hizmet almaya dahi ülkedeki adli hizmetlerin artması kişinin mutlu olmasını sağlamaktadır.

Çalışmanın hipoteziyle ilişkili olarak mutluluğu etkileyen faktörler 2013-2018 yılları arasında değişiklik göstermiştir. Siyasi baskı, adli hizmetler, sağlık hizmetleri, kişisel bakıma ayrılan zaman, sosyal hayata ayrılan zaman değişkenleri bu değişiklik içinde yer almıştır.

Kaynakça

- Anand, S. ve Sen, A (1994), Sustainable Human Development: Concepts and Priorities .*UNDP Human Development Report Office Occasional Papers*, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2294664>
- Andersson, P. (2008). Happiness and Health: Well-Being Among The SelfEmployed. *The Journal of Socio-Economics*, 37 (1): 213-236.
- Arı, E. (2016). Bireylerin Umut Düzeyleri İle Gelecek Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişkinin Multinomial Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (47): 184-194.
- Aydoğan, D.,Y. Özbay ve Büyüköztürk Ş. (2017). Özgünlük Ölçeğinin Uyarlanması ve Özgünlük İle Mutluluk Arasındaki İlişkide Maneviyatın Aracı Rolü. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 38-59.
- Bircan, H. (2004). Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (8) , 185-208.
- Brown, C. C. (1982). On a Goodness-of-Fit Test for The Logistic Model Based on Score Statistics. *Communications in Statistics*, 11, 1087–1105.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Veri Analizi El Kitabı*. Pegem Yayınları: Ankara.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012), *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Daniel, L.G. (1989), Comparisons of Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. *Little Rock, AR: Paper Presented at The Annual Meeting of The MidSouth Educational Research Association*. 143.

- Diener, E. ve Seligman, M.E.P (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13, 80–83.
- Easterlin, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. *Nations and Households in Economic Growth*, 89-125.
- Eryılmaz, A. (2012). A Model of Subjective Well-Being for Adolescents in High School. *Journal of Happiness Studies*, 13, 275–289.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS (and sex and drugs and rock 'n' roll)*. London: Sage.
- Frijters, P. ve Beatton, T. (2012). The Mystery of the U-Shaped Relationship Between Happiness and Age. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 82 (23): 525-542.
- Giray, S., Yorulmaz, Ö. ve Ergüt, Ö. (2016). Ülkelerin Gini Katsayısı, Göç, Suç ve Mutluluk Değişkenleri Açısından Bulanık ve Dayanıklı Kümeleme Metotları ile Sınıflandırılması. *Rating Academy*, 2: 1-16.
- Hair, J. F., Black, W.C. vd. (2014). *Multivariate Data Analysis*. United States of America, Pearson Education.
- Hoang, T.T.A. ve Knabe, A. (2020). Time Use, Unemployment, and Well-Being: An Empirical Analysis Using British Time-Use Data. *Journal Happiness Studies*, 21.
- Johnson, R. A. ve Wichern, D. W. (2007). *Applied Multivariate Statistical Analysis*, 4th (ed). New Jersey: Prentice-Hall.
- Kahneman, D. ve Deaton, A. (2010). High Income Improves Evaluation of Life But Not Emotional Well-Being. *Proc Natl Acad Sci*, 107. 16489-16493
- Kalaycı, S., ve Karatas, A. (2005). Hisse Senedi Getirileri ve Finansal Oranlar İlişkisi: IMKB'de Bir Temel Analiz Araştırması. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, (27).
- Knight, J., Gunatilaka, R. (2010). The Rural-Urban Divide in China: Income but not Happiness?. *The Journal of Development Studies*, 46 (3): 506-534.
- Korkmaz, M. vd. (2015) Comparative Analysis of Variables Causing Happiness in Turkish Youth Employment1. *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 6 (20).
- L. Robbins (1935). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. Macmillan, 2nd (ed.).
- Öndes, H. (2019), Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: Mekansal Ekonometri Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (4): 1039-1064.
- Pigou, A. C. (1951), Some Aspects of Welfare Economics. *The American Economic Review*, 151 (3): 287-302.
- Pontarollo, N., M. Orellana ve Segovia, J. (2020). The Determinants of Subjective Well-Being in a Developing Country: The Ecuadorian Case. *J Happiness Stud* 21, 3007–3035.
- Selim, S. (2008). Türkiye’de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model. *Journal of The Cukurova University Institute of Social Sciences*, 17 (3). 345-358.
- Simona-Moussa, J. (2020). The Subjective Well-Being of Those Vulnerable to Poverty in Switzerland. *Journal of Happiness Studies*, 21. 1561–1580.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (1996). *Using Multivariate Statistics*. New York: Harper & Row.
- Thurstone, L.L. (1947). Factorial Analysis of Body Measurements. *American Journal of Physical Anthropology*, 3: 3-28.

TUIK. (2013-2018). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması*.

Yu, G.B., Lee, D.J. vd. (2019). Household Income, Satisfaction with Standard of Living, and Subjective Well-Being. The Moderating Role of Happiness Materialism. *Journal of Happiness Studies*, 21,2851–2872

Zheng, C. ve Wu, Y. (2020). The More Modest You Are, The Happier You Are: The Mediating Roles of Emotional Intelligence and Self-Esteem. *J Happiness Stud* 21. 1603–1615.

Ekler

Ek 1: Uyum İyiliği Testleri

	Boyutlar	-2LL (sabit)	-2LL (tüm de-ğişken)	Cox- Snell	Nagelkerke	Mc Fadden
2013	Çalışma Hayatı ve Gelir	2,01E+04	1,57E+04	0,112	0,122	0,048
	Eğitim	1,43E+04	1,82E+03	0,062	0,067	0,026
	Kamusal Memnuniyet	2,41E+05	2,23E+05	0,088	0,096	0,038
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	2,01E+04	1,57E+04	0,022	0,023	0,09
	Kişisel Gelişim	1,59E+05	1,36E+05	0,15	0,164	0,066
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	1,59E+05	1,36E+05	0,111	0,122	0,048
	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	1,83E+05	1,56E+05	0,179	0,195	0,08
	Sosyal Baskı	2,01E+04	1,57E+04	0,022	0,024	0,009
2014	Çalışma Hayatı ve Gelir	1,89E4	1,762E4	0,153	0,167	0,067
	Eğitim	1,273E3	802,874	0,057	0,062	0,024
	Kamusal Memnuniyet	1,761E4	1,670E4	0,107	0,117	0,045
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	9,323E3	1,190E4	0,022	0,023	0,000
	Kişisel Gelişim	1,673E4	1,520E4	0,174	0,190	0,077
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	1,272E3	963,655	0,468	0,500	0,229
	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	2,063E3	1,728E3	0,335	0,364	0,162
	Sosyal Baskı	2,013E3	1,759E3	0,031	0,034	0,013
2015	Çalışma Hayatı ve Gelir	9,323E3	1,190E4	0,174	0,117	0,008
	Eğitim	1,418E3	836,953	0,060	0,066	0,025
	Kamusal Memnuniyet	1,886E4	1,774E4	0,113	0,124	0,049
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	7,741E3	4,922E4	0,022	0,025	0,09
	Kişisel Gelişim	1,905E4	1,729E4	0,171	0,187	0,077
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	1,376E3	1,117E3	0,373	0,401	0,177
	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	2,101E4	1,736E4	0,372	0,264	0,187
	Sosyal Baskı	1,298E3	1,085E3	0,049	0,054	0,021
2016	Çalışma Hayatı ve Gelir	3,365E3	2,894E3	0,226	0,250	0,109
	Eğitim	1,335E3	7,32111	0,065	0,072	0,029
	Kamusal Memnuniyet	1,709E4	1,590E4	0,123	0,137	0,057
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	7,51E3	6,538E3	0,226	0,250	0,109
	Kişisel Gelişim	2,115E4	1,715E4	0,105	0,164	0,166
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	1,269E3	960,807	0,436	0,473	0,225

	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	2,387E3	1,900E3	0,389	0,426	0,202
	Sosyal Baskı	1,130E3	948,196	0,047	0,051	0,020
2017	Çalışma Hayatı ve Gelir	1,980E4	1,747E4	0,210	0,232	0,099
	Eğitim	1,290E3	803,306	0,048	0,053	0,021
	Kamusal Memnuniyet	1,552E4	1,454E4	0,094	0,104	0,042
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	1,731E4	1,601E4	0,123	0,136	0,055
	Kişisel Gelişim	2,024E4	1,799E4	0,204	0,225	0,096
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	7,207E3	6,483E3	0,071	0,078	0,031
	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	1,203E4	1,068E4	0,174	0,193	0,082
	Sosyal Baskı	2,199E3	1,909E3	0,029	0,032	0,012
2018	Çalışma Hayatı ve Gelir	2,135E4	1,977E4	0,151	0,165	0,067
	Eğitim	1,375E3	843,358	0,053	0,058	0,023
	Kamusal Memnuniyet	1,781E4	1,659E4	0,117	0,129	0,051
	Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları	9,007E3	4,342E4	0,000	0,000	0,000
	Kişisel Gelişim	2,005E4	1,897E4	0,105	0,116	0,046
	Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri	1,044E4	9,649E3	0,078	0,085	0,033
	Sağlık ve Sosyal Güvenlik	1,056E4	1,024E4	0,038	0,041	0,016
	Sosyal Baskı	1,979E3	1,910E3	0,015	0,017	0,006

IS THE DETERMINANTS OF HAPPINESS CHANGE BETWEEN IN THE YEARS 2013-18 IN TURKEY? A CASE OF FACTOR ANALYSIS AND MULTI LOGIT MODEL

Extended Abstract

Aim: One of the greatest characteristics of human beings, by their nature, has been to compare their possessions and abilities with others. People's desire to prove themselves, their material and spiritual wealth, health status, education level are among the variables used to compare people and society welfare. As the relationship between happiness and well-being is supported by scientific studies, it is seen that the variables affecting happiness change with time. The aim of this study is to investigate if the factors that determine the relationship between prosperity and happiness has changed or not in Turkey between 2013-2018 period. By this means, it is hoped that the study will be useful in explaining the economic events of the periods indicated.

Method(s): In this study, it is aimed to use all variables that affect happiness together in order to measure the perception of happiness that changes over time. The data used in the study were obtained from the Life Satisfaction Survey prepared by TURKSTAT between 2013-2018. The main purpose of Life Satisfaction Survey is to measure the individual's general happiness perception, social values, general satisfaction in basic life areas and satisfaction with public services and to follow the changes of this satisfaction level over time. The change in the happiness of people in Life Satisfaction Survey is determined by the question "how satisfied you are with your life" and the answers with five categories like "very happy, happy, moderate-happy, unhappy and very unhappy". In the study, firstly, the dimensions of happiness were investigated by factor analysis. Then, the extent the variables of happiness changed in the relevant years of the dimensions is examined by using multiple logistic analysis.

Findings: If it is essential to explain the obtained findings within the framework of factor analysis; it can be said that determinative factors of happiness in Turkey are environmental and personal support networks, public satisfaction, training, personal development, social pressure, health and social security, work and income is defined as personal security and justice services. According to the results of the logistic analysis, which allows observing how the variables have changed over the years, the socio-cultural and personal factors of the people have changed over time between 2013 and 2018. The attitudes of person also vary according to the agenda of the country and the attitudes of the people living around. Especially when compared to non-election periods, it was found that the political pressure felt during the periods of political elections on the agenda of the country is a variable affecting the state of happiness. This is evident in 2017; The increase in medical examination fees has affected a person's happiness. Living in an environment higher than individual's own income also affects happiness negatively. This is because people who do not have sufficient income spend more than their income in order to present themselves as in better condition in terms of economic well-being. The change in people's consumption habits with the effect of showing off causes their happiness to change. Preferring air transportation to road transportation for short distance journeys can be given as an example to this situation. Choosing air transportation to any other means of transport makes time management more important than money spent. Negative factors that will affect the happiness of a person can be ignored due to the treatment of his/her disease in any health institutions. As stated in the Easterlin paradox, up to a certain income level one's happiness increases with income; since their happiness decreasingly growing after a certain income level, people prefer leisure time. They devote most of their free time mostly to their social life and personal care. The time allocated to personal care and social life positively affects the happiness. From this point of view, going on vacation increases the happiness, too. Even if the person's holiday spending is less than the previous year, his/her happiness increases because the expectations are met.

Conclusion: Finally, it has been observed that the happiness of the person in a certain year changes according to the attitudes of the people living in the country's political election periods. Such

factors science, culture, music that affect the personal development are not sufficient on the happiness of people in Turkey. People who express their happiness for the personal development dimension will not be able to invest in the highest level, namely human capital, without completing Maslow's basic needs pyramid, without completing their physiological needs. People's desire to increase their leisure time, social life and personal care increase their happiness.